

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFT

FÖR

POLITIK — STATISTIK — EKONOMI

UTGIVEN AV

PONTUS E. FAHLBECK

TJUGOFÖRSTA ÅRGÅNGEN

1918

LUND

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFTS EXPEDITION

Handwritten text at the top of the page, possibly a title or author's name, which is extremely faint and illegible.

Handwritten text in the upper middle section, also illegible due to fading.

Handwritten text in the middle section, illegible.

LUND 1918

HJERTEHÅKAN OHLSSONS BOKTRYCKERI

Innehåll.

Uppsatser.

	Sid.
ANDRÉN, GEORG, Främmande Grundlagar. Några anmärkningar	274
FAHLBECK, P., Finland och Ålandsfrågan	1
— —, Ett försummat tillfälle. Ett ord för dagen tillika en folkpsyko- logisk studie	147
— —, Demokratiens utvecklingslinjer under krigets tryck	213
— —, Till Statsvetenskaplig Tidskrifts läsare. Ett avskedsord	257
— —, Till Gustav Sundbärgs minne. Tal vid avläckning av minnes- vården 20 nov. 1918	298
FORSSELL, NILS, Statsministerämbetets genesis. Ett bidrag till de kon- stitutionella idéernas historia i Sverige	129, 190
GEZELIUS, L. E. BIRGER, Om Kunglig Majeståts Befallningshavande och den nya instruktionen för densamma i historisk belysning	287
KJELLÉN, RUDOLF, Undersökningar till politikens system	98
LANDÉN, UNO, Den kommunala skattereformen. Enligt senast avgivna förslag	53
OLSSON, JOHN, Den utomäktenskapliga fruktsamheten i Sverige	224
REUTERSKIÖLD, C. A., Vår rättsordnings omvandling	69,
— —, Klassval — korporationsval	178
— —, Fullmaktsröstning och representationsrätt	263
ROHTLIEB, CURT, Om förutsättningarna för maximipris	160
TENOW, NORE, Det proportionella valsystemet och dess behov av re- formerings	9

Litteratur.

EKMAN, K. J., Klasser och partier i Sverige. Jämte några ord om Förstakammarproblemet. — Av E. F.	63
En bok om England och dess undertryckta folk. Utgiven under med- verkan av dessas nationella kommittéer. — Av E. F.	250
FAHLBECK, PONTUS, Engelsk parlamentarism contra svensk. Ett stycke nutidshistoria. — Av Kj.	302
GRÄNSTRÖM, P. O., Prästeståndets sista strid. Till kyrkomötets och kamrarnas femtioårsjubileum. — Av E. F.	210
HARALDS, Hj., »Nyorientering». Riktlinjer för en representationsre- form. — Av E. F.	302
HERTWIG, OSCAR, Mot den etiska, sociala och politiska darwinismen. Svensk översättning. — Av E. F.	307

LUNDBORG, RAGNAR, Zwei umstrittene Staatenbildungen. Ein Beitrag zur Frage Souveränität und Nicht-Souveränität. — Av C. H. Trolle	309
MUIR, RAMSAY, Nationalism och internationalism. Svensk översättning. — Av E. F.	250
OLSSON, JOHN, Statistiska studier över den äktenskapliga fruktsamheten med särskild hänsyn till dess beroende av den sociala ställningen. — Av S. Wicksell	241
PETANDER, KARL, Goda och dåliga tider. — Av M. B. Hamilton	60
REXIIJS, GUNNAR, Studier i Frankrikes författningsproblem. — Av E. F.	143
SCHAUMAN, GEORG, Vid vändpunkten. Tankar rörande Finlands utrikespolitik. — Av E. F.	311

Strödda meddelanden.

Stiftelse till statsvetenskapernas främjande	233
--	-----

Förteckning över uppsatser i Statsvetenskaplig Tidskrift årg. I—XXI	313
---	-----

Extrahäfte.

NORDQVIST, OSC., Våra sjöars fiskavkastning.	
--	--

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFT

FÖR

POLITIK — STATISTIK — EKONOMI

UTGIVEN AV

PONTUS E. FAHLBECK

Pris för årgång kr. 7:50

Lösnummer av detta häfte kostar kr. 2:50

LUND

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFTS EXPEDITION

DISTRIBUTÖR: C. W. K. GLEERUP.

Prenumerationsanmälan.

Statsvetenskaplig Tidskrift utkommer under 1918 efter samma plan och under samma ledning som innevarande år.

Tidskriften skall, med undvikande av ett alltför strängt anlitage av den vetenskapliga framställningens yttre former, likväl städse söka meddela ett fullt vetenskapligt innehåll dels genom uppsatser i politik — detta ord taget i sin äldre och mera omfattande bemärkelse — statistik och ekonomi, dels genom kortfattade meddelanden från hithörande områden. Tidskriften kommer dessutom att meddela kortare anmärningar och granskningar av nyutkommen statsvetenskaplig litteratur, huvudsakligen svensk men vid förekommande tillfälle även norsk och dansk.

Tidskriften vill för öfrigt, utan att sluta sig till något parti och utan att göra sig solidarisk med de åsikter, som i dess spalter kunna komma till uttryck, söka uppnå största möjliga objektivitet, omväxling och gedigenhet i innehållet. Tidskriftens i år tjugoåriga verksamhet avger för övrigt det bästa vittnesordet om dess arbetssätt och hållning.

Prenumerationspriset, som allt ifrån början, med tre häften om året, oförändradt hållits vid 6 kr. pr år, trots häftenas ökning till fem och tryckningskostnadernas betydande stegring sedan 1897, måste nu vidkännas någon ökning. Den under senaste år våldsamma höjningen av såväl nämnda kostnader som papperspriset nödgar oss att från och med år 1918 sätta prenumerationspriset till **kr. 7: 50 pr år**. Lösa häften säljas i mån av tillgång till ett pris av c:a 65 öre pr ark.

Prenumeration kan ske antingen genom postverket eller direkt hos «Redaktionen av Statsvetenskaplig Tidskrift, Lund».

Eftertryck utan angivande av källan förbjudes.

Lund i december 1917.

P. Fahlbeck.

Till våra läsare.

*Sedan nu icke blott det officiella trycket och samtliga läroböcker utan ock större delen av litteratur och press antagit den s. k. nystavningen, torde våra läsare icke finna olämpligt, att även vi övergå till detta stavningssätt — med undantag likväl av den för språksinnet stötande stavningen **tt** för **dt** uti orden med **d** i stammen.*

Redaktionen.

Finland och Ålandsfrågan.

Av

Pontus Fahlbeck.

Kriget är ej slut och ändock kunna vi redan fastslå, att utom och jämte allt det lidande, det hittills bragt över världen och varmed det än hotar, det också har en kreditsida med flera tungt vägande poster att ställa upp mot skuldsidan. Kriget är icke endast av ondo, när det som i detta fall leder till sonande av tidigare begångna våldsdåd och avlyftande av alltjämt bestående förtryck. Så har skett i och med det ryska rikets upplösning. Även om detta fruktansvärda krig ingen annan god frukt bure — och man har dock rätt att hoppas på flera — så skulle det komma att räknas som en välgärning för mänskligheten genom störtandet av det moskovitiska väldet. Detta var den enda återstående erövrarstaten i Europa, om man bortser från koloniala erövringar. Som sådant representerade det ett eljest överbunnet tidsskede, en anomali bland de europeiska folken — undantagandes Balkanfolken — och utgjorde en ständig fara för den allmänna freden och främst för grannarne. Men även Balkanfolkens liksom Italiens senaste erövrartendenser kunna till sin urskuldans förebära nationella intressen. Ryssland ensamt var erövrarstat av gammalt snitt, utan hänsyn till främmande nationaliteter, blott av begär efter världets utbredning. Det ryska rikets fall innebar därför en vinst för Europa, vilken först framtiden kan rätt uppskatta, och tillika vedergällning för begånget våld.

Det ryska riket har uppstått genom erövring från alla kringboende folk, varvid de flesta underkuvats i bestämd avsikt att

tillintetgöras som folk. Kriget och dess följd revolutionen har vändt detta om. Vi bevittna en historisk reversion av ett förgånget händelseförlopp, vartill världshistorien väl aldrig sett maken. De förtryckta och nästan till döds kvävda folken stå åter upp och de underkuvade bli fria. Kaukasier, ukrainer, polacker, letter, ester, som voro nära att duka under, vakna till nytt lif. Och Finland, som nyss kämpade en ojämn strid för livet, kommer åter till sig själv. De i Ryssland inkorporerade, förtryckta och med förtryck hotade nationaliteterna kunna börja sitt liv på nytt och själva bygga sin framtid. Detta är den andra stora välgärningen, som detta krig fört med sig.

Intet folk, utom de nämnda omedelbart berörda, är så intresserat av dessa två första följder av kriget som Sveriges. Ryssland var vår enda synbara fara, det enda rike som kunde tänkas vilja angripa oss, och mot vilket vi oavslåtligen måste vara på vakt. Jag tror icke, att nutidens svenskar ännu rätt förstå eller erkänna den omätliga betydelse, som Rysslands nederlag för oss äger. Ej mindre glädjande, och knappt mindre betydelsefull är Finlands frihet. Finland är åter vordet en buffert mellan oss och moskoviten, men icke som en lidande provins utan som fritt land. Härtill kommer den djupa tillfredsställelsen över, att detta hårdt prövade folk, som stått oss så nära, dock äntligen sett sina drömmar om självständighet gå i uppfyllelse, mer än det till och med någonsin vågat hoppas. Om med yttre självständighet och frihet också inre trygghet och lycka följa, blir nu det finska folkets egen sak.

Emellertid må vi svenskar icke inbilla oss, att dessa för oss lyckosamma frukter, som kriget utan all vår förskyllan och värdighet skänkt oss, kunna inhöstas och njutas så att säga utan vederlag. Liksom Ryssland, så länge det stod orubbat, för oss innebar en hotfull uppgift, uppgiften att värna vår självständighet, så innebär även dess upplösning, så som nu skett, uppgifter av olika slag, ej lika hotfulla, men säkerligen dock ytterst allvarliga. Ålandsfrågan är en sådan uppgift och nära förbunden med den vårt förhållande till Finland, en tredje hela Östersjöproblemet och slutligen som den viktigaste av alla, enär av den ytterst alla

de andra bero, vårt förhållande till det nya Ryssland, det renodlade moskovitiska riket.

Vi ha härmed berört blott ställningen för dagen och dess för oss gynnsamma utsikter. Antager man, att den för all framtid blir bestående utan något försök att göra det gjorda ogjort, så är allt godt och väl; då kan både Ålandsfrågan och allt annat ordnas utan svårighet. Detta antagande vilar emellertid på ett annat, mera tvivelaktigt: att detta krig efterföljes av den eviga freden eller, om ej det, dock att krig i Europa och i vår omedelbara närhet ej vidare skola förekomma. Helt visst äro folken nu så krigströtta, att när freden en gång kommer, de ej i denna generations tid eller på något tiotal år vilja gå i krig igen. Men att verkligen den eviga freden och avrustningen och allt annat som pacifisterna drömma om, skulle komma, är ej därför givet, just vad Ryssland beträffar. I alla händelser måste den möjligheten tagas med i beräkningen, att storryssarne tillsammans med sibirakerna räknande alltså 80 till 90 milj. huvuden med ett land stort som hela det övriga Europa icke skola för all framtid beskedligt finna sig i det nya läge, vari kriget och revolutionen försatt dem. Vilketdera av dessa antaganden, som har största sannolikheten för sig, är ej lätt att med någon säkerhet besvara. Endast det torde kunna med visshet sägas, att om någon som garanti för det nuvarande lägets bestånd räknar det bolscheviska regementets fortvaro, så tager han grundligt fel.

En revolution är ett övergångstillstånd, helt enkelt emedan den är en revolution. Det har så alltid varit och skall så evigt förbli. Och i detta fallet står den sanningen klarare än någonsin. Det ryska folket, djupt okunnigt och behärskat av naturdrifter, är icke på långt när moget för den folkliga självstyrelse, som revolutionen och den extrema demokratien svärma för och nu söka förverkliga. Men ännu omöjligare är, att det upp och ned i avseende på klassväsen och kulturarbete, som revolutionen för ögonblicket skapat, kan bestå. Att ställa sig på huvudet och så förflytta sig kan ingen göra mer än för ett ögonblick och ännu mindre ett folk. Den ryska revolutionens män förstå lika litet som dess svärmbroder hos oss, att samhällets klassväsen är en arbetsorganisation, nödvändig för kulturen. Utan klasser ingen

kultur; och som kulturbehovet dock trängt alla djupt i blodet, även den stora massan av undermåliga, som revolutionen tyvärr fört upp på ytan liksom stormen botten slammet, så dröjer det ej länge, innan allt går tillbaka igen i de former, som nyss brötos sönder. Redan ordningens återställande och hävdande av säkerhet och rätt nödvändiggöra detta. Och likaså återtagandet av det för ett ögonblick avbrutna arbetet. Revolutionen har öga blott för fördelningen av alla nyttigheter. Men när det samlade förrådet av sådana tar slut — och det sker inom kort — så gäller det att skaffa nya eller också svälta och sjunka ned till okultur. Med produktionen åter följer organisationen och med den hela den gamla ordningen, högre och lägre klasser, olika livs- och förnögenhetsvillkor o. s. v. Och så går allt tillbaka, väl icke utan stora förändringar mot förr, men dock i grunden till detsamma.

Huru går det då, när Troitski och Lenin och alla de andra revolutionshjältarne äro borta och bourgeoisien återtagit sin ledande ställning i stat och samhälle, huru går det då med fredsverket och den nyskapade statliga ordningen? Kan man antaga, att gammalryssarne, som för ej länge sedan voro erövringslystna panslavister, skola godkänna den oerhörda stympning som ryska riket undergått? Skola de utan vidare finna sig uti att tre århundradens statuppbbyggande arbete är lagt i spillror? Att Ryssland knappt har andrum vid Östersjön och genom Ukraina, låt vara som förbunden republik, är avslängt från Svarta havet liksom av japanerna från Stilla havet? Det vore väl om Bolschevikernas syn på dessa ting, som de genom freden synas vilja bekräfta, delades av Kerenskij, Miljukow och alla andra storryssar. Men kunna vi bygga härpå? Är ej det hotfulla alternativet, att ryssarne vilja göra allt om igen, när de åter kommit till krafter, lika sannolikt eller till och med sannolikare än det andra, att de godtaga krigets och revolutionens resultat och anamma den eviga freden?

Det förefaller, som om alla de både hos oss och i Finland, som diskutera Ålandsfrågan och Östersjöproblemet och annat därmed sammanhängande, städse utgå ifrån, att sedan Finland nu är vordet självständigt och likaså Estland och Kurland m. m., så är därmed en fast grund för alla dessa frågors ordnande utan

vidare komplikationer given. Man har blott den eviga fredens alternativ för ögonen, icke det andra, den stundande kampen för den nyvunna frihetens bestånd. Detta är, synes oss, ett farligt misstag. I alla händelser måste man i sina beräkningar förutsätta det värsta för att ej sedan värnlös överraskas därav.

Gör man det, så te sig alla de ovan nämnda uppgifterna för Sverige och för Finland — ty de äro ungefär desamma för oss som för finnarne — helt annorlunda, än om man utan vidare finge stanna vid de redan vunna resultatena som för framtiden bestående. Huru åter dessa uppgifter bäst skola lösas om man utgår ifrån, att moskoviterna en dag vilja återställa sin hegemoni och därför på nytt söka erövra de folk och länder, som nu befriats från deras ok, vilja vi här icke vidare diskutera utom beträffande Åland eller rättare de åländska öarne.

Medan den eviga freden skulle göra besittningen av Åland för Sverige politiskt betydelselös, måste utsikten till ett försök å rysk sida att åter underlägga sig Finland, inklusive Ålandsöarne, göra en sådan besittning till ett allvarligt livsintresse. Man hade börjat känna det så allt mer under den gångna tiden och allra mest under kriget, då de av Ryssland emot givna löften uppförda befästningarna utgjorde ett verkligt hot emot Sverige. Desamma skulle bli ännu mera fallet, om det lyckades Ryssland att åter erövra Finland eller blott gjorde försök därtill. För den då inträdande striden, vid vilken Sverige sannolikt icke kunde stå utanför, är Åland som fast stödjepunkt för den svenska stridsmakten av oskattningsbar betydelse icke blott för oss utan därigenom också för Finland. Åland är ur försvarssynpunkt för Finland ömedelbart av ringa betydelse, för Sverige däremot så godt som ett *conditio sine qua non*. Åland är nyckeln till det svenska försvaret österut. Detta gör besittningen av Åland till ett intresse av ojämförligt större vikt för Sverige än för Finland.

För Finland synes det största intresset i fråga om Åland — oavsett det som alltid ligger uti ägandet av land och folk — bestå uti dess svenskspråkiga befolkning. Genom att avstå från Åland skulle Finlands redan förut ej talrika svenska befolkning ej obetydligt reduceras, vilket vore till men för svenskheten överbud. Visserligen torde fennomanerna förhålla sig likgiltiga häremot eller

kanske vara belåtna, om svenskarne i Finland minskas. Detta är kortsynt och kan icke för oss utgöra skäl att underkänna svenskfinländarnes oro över en sådan minskning. Men vi tro, att de överskatta den skada, förlusten av Åland i det hänseendet skulle medföra. De förbise nämligen, att om ock antalet svensk-talande i Finland därmed skulle med ett par tiotusental minskas, beröringen mellan Sverige och Finland alldeles ofantligt måste ökas, varigenom faran för svenskhetens undertryckande icke bleve större utan snarare mindre.

Kapellskärsbanan bleve naturligen då inom kort en verklighet, varigenom icke blott förbindelsen med Finland underlätades utan säkerligen även hela vår handel med Ryssland komme att gå den vägen i st. f. över Baltischport och Reval. Men än vidare, genom Ålands införlivande med Sverige komme det svenska riket att orienteras åt öster på ett annat sätt än hittills och därigenom på mångfaldigt vis träda i närmare förbindelse med Finland, än vad nu är fallet. Vad Finland förlorade av svensk befolkning finge det igen många gånger om i ökad beröring med Sverige och genom svenskt inflytande. Härav finge svenskheten i Finland ett moraliskt stöd, som mer än uppvägde förlusten i land och folk.

Vad slutligen beträffar sätt och vägar för verkställande av en sådan överlåtelse från Finland till Sverige, så behöva vi här ej närmare inlåta oss därpå. Det blir de ansvariga statsmännens sak och ligger för övrigt nära till hands. Blott det må fastslås, att överlåtelsen måste ske frivilligt, och så att den icke stör vårt goda förhållande till Finland. Det är ej utan att dessa betingelser under senaste tid stundom väl mycket trädt i bakgrunden uti den diskussion, som härom dagligen pågår i Sverige. Vi få icke tänka på Ålands återförening med moderlandet — även under befolkningens genom folkomröstning uttalade önskan — utan de finska statsmakternas ja och samtycke. På flera håll ha ock framhållits, att Sverige bör för vinnande härav prestera en motsvarande godtgörelse eller gentjänst. Som sådan har nämnts en större ersättning i penningar, även militär hjälp för återställande av ordningen i landet. Närmast till hands hade legat en energisk diplomatisk aktion för att förmå de nuvarande ryske maktägande

att draga sina trupper ur Finland. De upprepade rättskränkningar av eller hot mot svenska undersåtar och intressen, som med de ryska soldaternas bistånd förekommit, ge osökt anledning härtill. Tar revolutionen överhand, torde väl ock ett väpnat skydd icke vara ovälkommet. Även andra sätt att göra Finland en väntjänst kunna tänkas.

Men man må härvid icke å finsk sida förglömma, att framtiden av skäl, som ovan angavs, skall tvinga Finland att söka stöd västerut. Överhuvud måste förhållandet mellan Finland och Sverige få en helt annan och intimare karaktär, än det hittills haft. Som del av det ryska riket var Finland i flera avseenden skilt från Sverige genom en oöverstiglig mur. Som fri och självständig stat kan och bör det i Sverige och Norden söka de naturliga stöden för sin både politiska och kulturella utveckling. Visserligen dragas nu de finska socialisterna till de ryska; och socialisterna äro, tack vare den bedrövliga landtdagsordningen med dess fördärvliga allmänna och lika rösträtt, en betydande maktfaktor i Finland. Men lyckas det, som vi hoppas, övriga folkklasser att återställa ordningen och sålunda kväsa den revolution, som med rysk hjälp faktiskt söker få övertaget i landet, så lär väl även dragningen åt Ryssland få ett slut. När den ryska revolutionen går tillbaka, så försvinner den, om ej förr, av sig själv. Finland och Sverige måste då komma i ett vida närmare förhållande till varandra, än vad hittills varit möjligt. Detta bör av de finska statsmakterna tagas med i räkningen vid den stundande uppgörelsen i Ålandsfrågan.

Emellertid torde frågan icke vara utagerad med Finlands samtycke. Det är icke uteslutet, att Ryssland gör anspråk på att ha ett ord med i laget, under framhållande av att vid freden 1809 Åland av både de ryske och de svenske underhandlarna betraktades icke som en del av Finland utan av Sverige. Även Tyskland lär fordra att bli hört i saken, huvudsakligen emedan det är tack vare dess segrar som Finland och Åland och de ryska Östersjöländerna blivit fria, och det med skäl kan fordra att Östersjöproblemet i hela dess vidd löses efter dess önskningsar eller med dess goda minne. Däremot kan icke, såvidt vi förstå, Pariserfreden av 1856 och dess garantibestämmelser beträffande

Åland åberopas av vare sig Tyskland eller någon annan makt som grund för medbestämmande eller ens utlåtande angående Ålands återförening med Sverige. Denna sak har intet att skaffa med den Ryssland en gång ålagda förpliktelsen att icke befästa Åland. Ty i samma stund Ryssland avstått från själva territoriet, måste dess förpliktelser härutinnan av sig själv förfalla och därmed ock andra makters garanti av nämnda förpliktelses upprätthållande.

Ålandsfrågan rör nu mer endast Östersjömakterna, vilket förenklar den och underlättar en tillfredsställande lösning av densamma. Ty lösningen består blott uti en fortsatt tillämpning av grundsatsen om de i ryska riket inkorporerade befolkningarnas rätt att själva bestämma om sina öden, vilken grundsats icke blott de nuvarande ryska makthavandena utan ock Centralmakterna proklamerat. På den grundsatsen vilar Finlands frihet liksom alla de andra landsdelarnes, varom nu i Brest-Litovsk förhandlas. Det är då ej mer än rätt och billigt, att de åländska öarne och deras befolkning komma i åtnjutande av samma förmån.

Emellertid gives det en annan lösning av Ålandsfrågan än den här antydda, men den är icke att rekommendera. Den består uti Ålandsöarnes förvandling till en självständig stat med eller utan internationell, närmast svensk-finsk överhöghet. Denna lösning vore ett surrogat för en verklig sådan, vilket icke komme att tillfredsställa någon av de tre vidkommande parterna. Finland ginge förlustigt Åland utan någon direkt eller indirekt ersättning därför, Sverige förlorade det stöd för sitt försvar som det oundgängligen behöver, och ålänningarne själva såge sina önsknings gäckade. Detta bleve en lösning, som vore i smak endast för en inaktiv och klenmodig diplomati, men för alla andra en stor misräkning. Mätte vi förskonas därifrån!

Det proportionella valsystemet och dess behov av reformering.

Av

Fil. kand. Nore Tenow.

De, som ha hyst den meningen, att efter hand som vårt nuvarande proportionella valsystém blivt väljarne mera bekant också olägenheterna, hvilka på en mångfald punkter trädt i dagen, skulle försvinna — ha icke fått sina förhoppningar infriade vid höstens andrakammarval. Tvärtom ha dessa olägenheter skarpare än någonsin trädt i dagen. Den första fordran, som ställes på ett proportionellt valsystém, att *partierna skola representeras i förhållande till sin styrka*, har aldrig sämre fyllts än vid höstens val. Enligt uträkningar, jag vidtagit, har vid höstens val det gammal-socialistiska partiet blivt öfverrepresenterat med ej mindre än 14 platser. Det Brantingska partiet äger efter sin röstsiffra endast rätt till 72 platser i stället för, som nu, 86. Av dessa 14 platser för mycket, som ge en märklig illustration till det Brantingska partiets stora valseger i år, ha vänstersocialisterna fått släppa till 7 platser, de borgerliga partierna ävenledes 7.

Vända vi åter blicken mot tillsättningen av platserna inom partierna, finna vi vid årets val en mångfald fall av dekapitering (genomfallande av ledare). Det mest svårartade av dessa fall torde ha inträffat under partibeteckningen »Bondeförbundet» i Skaraborgs läns södra valkrets, när första namnet, hr Berglund i Gimmene, känd som stiftare och ledare av Bondeförbundet, utslogs till förmån för det femte och nästan helt okvalificerade namnet å samma lista, en hr Gustaf Johansson i Slutarp. — Och jämte dessa

enstaka fall av dekapitering består i vårt till namnet och avsikten proportionella valsysteem den egendomligheten, att inom partierna mandatet fördelas enligt *majoritetsprincipen*. Ty nästan undantagslöst röstas på partiledningarnas och valmötenas lista — rösta annorlunda vägar man på goda grunder icke, då valresultatet i så fall skulle utlämnas till dekapiteringarnas godtycke.

Dessa fakta, även den i dagen liggande ytterst disproportionella fördelningen mellan partierna, ha lämnats nästan helt obeaktade, medan all uppmärksamhet riktats på maktstriden kring den 40-gradiga skalan och på regeringsombytet. Den här följande uppsatsen skall närmare klarlägga vårt proportionella valsystems behov av reformering ävensom söka ange några vägar, på vilka man lämpligen kan slå in för att göra detsamma till ett genomfört proportionellt valsysteem. Men samtidigt har jag haft som ögonmärke en annan måhända än viktigare valprincip: den att utseendet av goda politiska förmågor bör genom valmetoden befrämjas. Att denna princip inte i och för sig sammanfaller med den proportionalistiska, såsom på proportionalistiskt håll gärna antages, har jag velat visa i en inledande undersökning av den *proportionalistiska principen och rangprincipen*, vilken jag ansett nödvändig för att kunna erhålla en måttstock för bedömandet av vårt gällande valsysteem.

* *

*

Medborgarens sätt att utöva inflytande på statens ledning tar nutilldags andra, mer opersonliga former än förr. Folkviljan finner icke längre sitt uttryck i hotfullt böljande skaror, som slå på sköldarna och hota med handgriplig vräkning. Så när som på enstaka bondetåg och tvångsinventeringar, nöjer sig den svenske medborgaren med att vara en man med en valsegel. Han är en etta i valuträkningen — vilket om ock prosaiskt är förmer än att vara en nolla.

Denna utveckling är väl ur allas synpunkt gagnelig — endast den obotlige romantikern saknar de tider, då konungen for land och rike ikring och på landskapsmöten överlade med sitt folk. Vi ha med de proportionella valen tagit ett ytterligare steg i detta folkviljans rationaliserande. Vi rädas icke längre att låta en halv

eller en tredjedels röst (d. v. s. en valman med hälften eller tredjedelen av sin vilja) avgöra ett representantval. Detta rationaliserande av folkviljan har framsprungit ur tvenne politiska idéers realiserande: *den demokratiska likhetsidéens och den proportionalistiska likhetsidéens.*

Den första av dessa har fordrat folkets medverkan vid statsviljans skapande enligt parollen: *égalité*, lika inflytande åt alla, hög och låg. Att därvid enskilda både som andliga tillskyndare och som utförare av folkviljan alltjämt måste få ett ojämförligt större inflytande än som betingas av deras medborgarskap allena, är självklart, men rubbar ej det sagda: i den mån medborgaren fungerar som blott medborgare är han lika god som envar annan. Demokratien fordrar, att i görligaste mån alla medborgare beredas samma tillfälle till inflytande på valresultatet.

Till sin historiska uppkomst beslätad med denna demokratiska grundidé och likaledes ägnad att rationalisera folkviljans uttrycksformer, ehuru visst icke identisk, är den *proportionalistiska tanken*. Även proportionalismens grundidé kan sägas vara: lika inflytande åt alla — men här är det icke fråga om *medborgare* utan om *röster*. Man må icke förbise, att det proportionella valsättet är byggt på denna tanke: lika inflytande åt envar röst. När en väljare har fått sig tilldelad en viss röststyrka, det må nu vara en eller fyrtio röster — så bör, så resonnerar proportionalismen, envar av dessa röster utöva lika stort inflytande på valresultatet som envar annan röst — i den mån nu detta är görligt inför tvånget att välja hela och icke styckade representanter — ty det personliga är som bekant odelbart.

Man har så kommit att uppställa satsen, att representationen bör vara en spegelbild av folket i alla parti- och lokal-avskuggningar. I denna bild, först använd av Mirabeau, sammanflyta de demokratiska och de proportionalistiska likhetsidéerna.

Partiproportionalismen, som säger, att varje parti bör vara representerat i mån av sin storlek, m. a. o. att ett parti på 20000 röster (eller väljare vid lika rösträtt) böra ha endast dubbelt så många representanter som ett parti på 10000, icke som enligt majoritetsvalen tre- och fyradubbelt eller mer, denna partiproportionalism är en grövre utformning av röstlikhetstanken. Men

partiproportionalismen, denna primitiva form av röstlikhetstanken¹, är icke så lätt att genomföra i de fall, då inom partierna (inom »partibeteckningarna» i vårt valsystem) de olika grupperna genom förmedlande listor och gemensamma namn slingra sig in i varandra. Det är för den proportionalistiska tekniken i sådana fall av obestämda partibildningar en oeftergivlig nödvändighet att gå tillbaka till grundidéen².

Det må tillåtas mig att av detta skäl framlägga den nya beteckningen *ekviticsval*. Medan den demokratiska grundidéen är egalitet — medborgarlikhet, är den proportionalistiska grundidéen ekvitet — röstliikhet. Ekviticsval skulle på svenska heta »jämna val». Termen likhetsval³ är mindre lämplig, enär det lätt kan ske en förväxling med den lika rösträtt, som ingår i demokratiens »allmän och lika rösträtt». Förväxlingen kan lätt vara skedd — det är i bägge fallen fråga om en rätt till lika inflytande. Men man erinre sig, att proportionella val (alias alltså ekviticsval) icke tillämpas i flertalet länder med allmän och lika rösträtt; att proportionella val tillämpas vid val, där rösträtten är olika. Så i Belgien, där en del röstberättigade disponera tvenne eller trenne röster — våra egna landslingsmänna- och stadsfullmäktigeval med den 40-gradiga skalan icke att förglömma.

Den allmänna och lika rösträtten stadgar: *envar man — en röst* och är alltid en demokratisk fordran. Ekviticsvalen åter stadga: *envar röst — lika representation* och är en fordran av logik och rättvisa, av allmän statsnytta eller växlande maktförhållanden⁴.

Jag tror, att termen »ekviticsval» inte bara väl återger de proportionella valens teoretiska grundval utan också på grund av

¹ En ännu primitivare, men fullt på proportionalistisk grund stående form finnes: *indelningen i lika valkretsar*, eller i proportionellt valsysteem, i valkretsar med i proportion till de röstande eller invånarantalet stående representanttal; kort sagt: *lokal-proportionalismen*.

² Se min uppsats i Statsvet. Tidskr. 1912, Felaktigheter i de Thieleska metoderna sid. 154, där jag föreslagit benämningen likhetsval eller egaliticsval.

³ Som jag, dock med i allt väsentligt samma teoretiska innebörd framkastade i uppsatsen om Thieleska valmetoderna.

⁴ Alltför lätt insmyger sig — förf. vet det av egen erfarenhet — ett »lika inflytande för samtliga valmän» i stället för det rätta: »för samtliga röster». Demokrati och proportionalism uppträda ofta nog i ledtåg (varför,

betydelsen av det latinska ordet *aequitas* — jämlikhet, billighet, rättvisa — ger ett godt uttryck för *den de ömsesidiga hänsynens*

se nedan), varvid »röster» och »valmän» bli entydigt. — Må man dock noga akta sig för den falska generalisationen: proportionalismen såsom (det demokratiska) likhetskravets yttersta konsekvens, och framför allt för att förklara proportionalismen för identisk med det demokratiska likhetskravet.

Detta senare är vad som sker i N. Saripolos arbete »*La démocratie et l'élection proportionnelle*». (Thèse pour le doctorat, Paris 1899). Saripolos, till börden grek, vill — med en benägenhet för vida överblickar, som väl får kallas fransk och kanske även med en viss hellensk självkänsla — föra proportionalismen tillbaka till Aristoteles. Denne säger i sin Politik (Bok VI kap. I § 6): Principen för den demokratiska staten är friheten. Det främsta kännetecknet på friheten är att på en gång härskas och behärskas. Den demokratiska rätten består i att alla skola ha lika efter antal, »κατ' ἀριθμὸν», men icke efter förtjänst, »καὶ γὰρ τὸ δίκαιόν τὸ δημοτικὸν τὸ ἴσον ἔχειν ἐστὶ κατ' ἀριθμὸν, ἀλλὰ μὴ κατ' ἀξίαν».

Detta är tydligt nog den demokratiska likheten, som till yttermera visso karaktäriseras genom negationen »ἀλλὰ μὴ κατ' ἀξίαν», men icke efter förtjänst.

Den olikhet åter, som den proportionalistiska likheten negerar, är framsprungen av de olika partiernas inbördes styrkeförhållanden. Om något valprivilegium i egentlig mening kan man här inte tala, ty det »valprivilegium», som kan sägas bestå i att tillhöra majoriteten och på så sätt nå ökad effektiv rösträtt, är ju fullständigt en funktion av partibildningarna, den växlar med dessa och är icke bunden vid bestämda väljarkategorier.

I flertalet fall lär väl detta majoritetsvalprivilegium tillhöra de demokratiska partierna och icke de aristokratiska, då de förra vid allmän och lika rösträtt äga majoriteten; är pluralrösträtt städgad, är motsatsen lätt nog fallet. Någon som helst principiell förbindelse mellan det demokratiska likhetskravet och det proportionalistiska står sålunda icke att upptäcka och i det konkreta politiska livet står gemenligen proportionalismen i en slags motsats till demokratien; högern fordrar proportionalism, när den allmänna och lika (demokratiska) rösträtten ej längre kan avvisas.

Underbart vore det väl också, om redan Aristoteles hade formulerat proportionalismens grundidé, eftersom representationer voro något för antiken så godt som aldeles okänt.

CAHN: Das Verhältnisswahlssystem in den modernen Kulturstaaten (1909) söker komma tillrätta med de proportionella valens ställning till den demokratiska valprincipen eller den lika rösträtten. Han avvisar efter hand flertalet av de teorier, som velat grunda proportionalvalen på demokratien: teorien om den delade suveräniteten, om den personliga representationen, om parlamentet som en avbild av folket o. s. v. Däremot finner han (sid. 86 och 97), att försöket att grunda de proportionella valen på flertalsprincipen får anses ha i vidsträckt grad lyckats. Härmed menas, att de proportionella valen tjäna som garanti för att de beslut, som i skiftande frågor fattas i parlamentet, verkligen äro uttryck för vad väljarnas majoritet anser i ifrågavarande fråga.

anda, varur proportionalismen framsprungit, och vilken den enligt allmänna erfarenheter är ägnad att ytterligare förstärka¹. Låt oss sålunda, så snart det blir fråga om vilket valresultat, som är det med »proportionalismen» överensstämmande, genast fråga: Vilket resultat fördelar mandaten jämnast på rösterna?

* * *

Häri har han tvivelsutan rätt. Genom sitt smidiga avspeglande av folkviljan ersätta de proportionella valen i mångt och mycket referendum. Något principiellt samband med demokratin följer dock ej härav (jmf. ovan).

Det äger vidare sin riktighet, då han sid. 97 säger att, »das Verhältnisswahlssystem dem Prinzip der Gleichheit im Wahlrecht in höherem Masse entspricht als das Mehrheitswahlssystem» — dock må ej heller härav förhastade slutsatser dragas.

Proportionalvalen bringa nog den demokratiska likhetsprincipen till bättre uttryck än vad majoritetssystemen göra, *men detta icke därför att strängt teoretiskt taget någon överensstämmelse består mellan proportionalval och demokrati utan därför att proportionalvalen utläsa ettvarit röstmateriel — detta må nu vara demokratiskt eller aristokratiskt — bättre än vad majoritetsvals-systemet gör.*

Med lika sanning och lika osanning, om man så vill, som i den senast citerade satsen hos Cahn, kan sägas, att proportionalvalen ge ett resultat, som bättre motsvarar en viss stadgad olikhet i valrätten (pluralvalrätt) än det resultat gör, som framgår ur majoritetsvalen.

Ty har en gång valrätten stadgat, att en viss grupp medborgare skola ha t. ex. två röster, medan övriga endast ha en, då är det just proportionalvalen, som mest exakt realisera denna pluralrösträtt i form av inflytande på valutgången.

Att Cahn i det sista, citerade uttalandet vill ge uttryck åt ett — om ock ensidigt — sammanhang mellan principen: envar man — en röst och principen: envar röst — lika representation, är tydligt. Att ett sådant sammanhang existerar måste avvisas.

KLÖTI, som på förhand säger sig icke ha för avsikt att anställa ingående filosofiska(!) betraktelser över proportionalvalen, och vars arbete Proportionalwahl in der Schweiz i motsats till Saripolos' och Cahns vittnar om självständiga proportionalistiskt tekniska studier, säger en passant: »Die meisten Proportionalisten in der Schweiz glauben die Proportionalvertretung einzig und allein als Konsequenz der in unsrer Verfassung niedergelegten Rechtsgleichheit aller Bürger fordern zu können.

Rein abstrakt mag dieser Gesichtspunkt richtig sein und zwar nicht nur in der Demokratie, sondern auch in der konstitutionellen und parlamentarischen Monarchie mit allgemeinem gleichen oder Pluralwahlrecht.» Det borde vara klart, ett en princip, vars quinta essentia skulle vara »die Rechtsgleichheit aller Bürger», inte gärna är förenlig med pluralrätt.

¹ Se KLÖTI: Proportionalwahl in der Schweiz sid 419 ff.

Det här på tal om proportionella val och majoritetsval talats mycket om rättvisa och kanske än mer om orättvisa. Å andra sidan pläga vetenskapsmän på gebiet, som ligga de proportionella frågorna nära — statskunskapens, nationalekonomiens — visa sitt sakkunnigt odlade förstånd genom att avvisa detta lekmännens naiva tal om rättvisa. Vad som bör ske eller icke ske, beror på vad som är för staten gagneligt, heter det. Liksom de stackars föräldrade och teoretiskt utdömda men politiskt så märkvärdigt livskraftiga »demokratiska doktrinerna», har även proportionalismen fått uppbara klander för att vara en blind tro.

Dessa motsättningar torde dock icke ha någon avgörande praktisk betydelse utan endast vara olika sätt att se. Man kan säga: det är oklokt att icke släppa fram till politiskt inflytande den eller den folkklassen — oklokt att behålla ett valsysteem, som icke skapar en allsidig representation av hela väljarfolket, eller som icke mäktar åstadkomma en duglig representantkår. Men man kan med samma skäl säga, att det sker en orätt mot denna folkklass, mot minoriteten, mot politiska krafter överbud taget, som förhindras att fullgöra det arbete, som endast de kunna fullgöra. Klokhets- och rättvisesynpunkterna löpa här fullständigt parallellt och föranleda ingen komplikation av problemen.

På val- och representationsfrågornas område är det en princip, vars allmänna ställning till proportionalismen torde behöva att särskilt skärskådas. Det är den principen, att representationen bör besättas med de personer, som äga den största personliga *dugligheten*. Här föreligger verkligen en princip, som i vissa fall kan stå i oförsonlig motsats till den proportionella. Det är för att bruka en bild en aristokratisk princip i motsats mot den demokratiska proportionalitets- alias ekvitetprincipen.

Det kan vara skäl att åskådliggöra denna motsättning med ett exempel. Vi ha två listor vardera på två namn och utan rangordning mellan dessa:

$$\begin{array}{cc} \text{I} & \text{II} \\ \text{c:a 2000} \left\{ \begin{array}{l} \text{A} \\ \text{B} \end{array} \right. & \text{c:a 2000} \left\{ \begin{array}{l} \text{A} \\ \text{C} \end{array} \right. \end{array}$$

Som synes är A gemensam för bägge. Listorna äga praktiskt taget lika stor röststyrka, c:a 2000. Två representanter skola ut-

ses. Nu spörjes: vilket resultat är mest proportionellt, d. v. s. ger listorna en representation, som står i förhållande till den inbördes röststyrkan? Svaret kan endast bli: det är en kombination av B och C, ty genom valet av dessa bägge erhåller bägge listorna en fullt proportionell representation. Skulle åter valet utfalla så, att A och C, eller att A och B bleve valda, då måste detta resultat sägas vara mindre proportionellt, ty ex:vis kombinationen A och C tillförsäkrar listan I endast *del* i ett mandat, listan II åter erhåller *dels* del i ett mandat *dels* en självständig representant¹. Tillämpa vi åter den »aristokratiska» principen, rang- eller kvalitetsprincipen kan man kalla den, bör givet en av kombinationerna AB eller AC ha företräde².

Härav se vi, att i vissa fall majoritetsprincipen kan ge ett avgjordt bättre resultat än den konsekvent genomförda proportionalitetsprincipen. Omsorgen om att få en representation av hög arbets kvalitet synes mig äga större tyngd än omsorgen om att få en proportionellt mot väljarkårens alla nyanser svarande representation.

Den rättrogne proportionalisten skall mycket ogärna medgiva, att en motsättning mellan kvalitetsprincipen och proportionalitetsprincipen existerar. Vill han därmed säga, att proportionalismen *eo ipso* garanterar det bästa personvalet, så har han, i kraft av vad ovan sagts, orätt. Vill han åter säga, att i stort sedt icke någon oförenlig motsats mellan dessa bägge principer består och ej heller i praktiken behöver bestå, delar jag helt hans mening. Ty liksom en koalitionsministär oftast kommer att innehålla fler lysande namn än en ministär, tillsatt av ett enda parti, som är nödsakadt att gripa djupare ned i partileden, så kommer även en kammare, sammansatt av landets samtliga partier i förhållande till dessas utbredning, att bestå av flera självständiga förmågor än som finnas i en kammare, där majoriteten ensam eller till övervägande delen är representerad.

¹ Jmfr: Felaktigheter i de Thieleska valmetoderna sid. 157—165.

² Nu kan givetvis invändas, att A kan vara en obetydande blindpipa, som i bägge läger är väl liden, men ett sådant antagande vore att a priori underkänna väljarnas omdöme.

Georg Brandes säger visst någonstädes, med spets mot sitt lilla fosterlands kulturchauvinism, att genierna födas i proportion till folkmängden, och att givetvis ett litet land icke kan förvänta att se så många och så betydande genier födas inom sig som ett större. Resonnemanget synes vid första blicken naivt: hur stort var Grekland, Florenz, Shakespeares England? Man kan svara, att satsen endast gäller under i övrigt lika förhållanden — därmed har man dock berövat det dess tillförlitlighet på litteraturens och konstens specifikt »kulturella» områden, ty hur växla icke förut-sättningarna från tid till tid och land till land.

Men jag tror dock, att satsen med fördel kan användas på det parlamentariskt politiska området, där de mindre oberäkneligt uppdykande *talangerna* äro i sitt esse. *Vi kunna med skäl antaga, att ett parti tillväxer i den mån det erhåller talangfulla förkämpar — vi kunna samtidigt säga oss att den utjämnande slumpen bjuder, att inom ett större partis krets gives flera dugliga män än inom ett mindre — och just i proportion till storleken av resp. partier*¹.

Här ha vi det sammanhang, som består mellan *kvaliteten* och *proportionen* i deras egenskap av normer för val. Därav satsen: Låt partierna välja i proportion till sin storlek, och resultatet skall i stort sett bli en god kvalitet hos de valde. Låt även inom partierna de olika grupperna komma till »sin rätt». —

Undantag kunna som sagt inträffa i enstaka fall, och det är därför nödvändigt, att en valmetod är så att säga väpnad för alla eventualiteter. För att hindra att proportionalitetsprincipen i enstaka fall förkväver kvalitetsprincipen erfordras särskilda metodiska bestämmelser, exempelvis följande:

1) Platserna skola tillsättas *en efter en* (d. v. s. metoden skall vara successiv), så att först det starkaste namnet, det som äger en majoritet av röster, tillsättes. Denna fordran är lyckligtvis lätt att fylla, ty hittills ha, så vidt jag vet, inga andra än successiva metoder tillämpats. Jmfr dock den Thieleska stora metoden, som vill avgöra ett val genom tävlan mellan *kombinationer* av namn som ovan *AB, AC* och *BC*².

¹ Jag skiljer härvid som synes, för att slippa komplicera framställningen, icke mellan egalitet och ekvitet.

² Thiele uttrycker det så, att enligt proportionella principer en kombination av n kandidater icke nödvändigt innehålles i $n + 1$ kandidater.

2) Platserna skola tillsättas enligt rangmetod, d. v. s. varje väljare skall på ett eller annat sätt markera, i vilken ordning han föredrager de namn, som stå på hans lista.

Bägge de Thieleska metoderna och den Phragméniska metoden av 1895 sakna rangordning. Den D'Hondtska fördelningsregeln, liksom samtliga fördelningsregler äro däremot i tillämpningen rangmetoder, eftersom ett undre namn på ett partis lista icke tillsättes förr än det övre gått in.

Om fordran på successiv d. v. s. i viss mån majoritär tillsättning är lättare att fylla än att undvika att fylla, så bjuder däremot genomförandet av en fullt effektiv rangordning de största vanskligheter. Av skäl, som jag här icke skall ingå på, måste städse anbringandet av rangordning försvåra de proportionalistiskt-tekniska vanskligheterna.

Man blir härvidlag naturligen lätt tvungen att för en stor vinst till förmån för rang och kvalitet offra någon del av den proportionella rättvisan. Svårigheten är att finna ett fast, begränsat komplex av regler, som hur än valmaterialet skiftar gestalt automatiskt tillgodoser båda synpunkterna.

Ekvitetts- eller proportionalitetsprincipens berättigande kan i enlighet med vad som nyss sagts lånas från kvalitetsprincipen. Denna synpunkt framhålles exempelvis av Klöti: Proportionalwahl in der Schweiz. I de kantonalråd, till vilka proportionella val införts, har man kunnat förmärka en höjning av nivån, varpå han som belägg citerar en mångfald uttalanden av politici.

Men innebör då icke i de proportionella valen någon egen förträfflighet? Man har talat om rättvisa: det är rättvist, att minoriteten får sin del i makten. Härmed glida vi blott alltför lätt in på den praktiska filosofiens område. Låt oss fastställa: att *därest* man betraktar som en allmän mänsklig rättighet att få bestämma över sig och sitt samt att utsträcka sin verksamhet i så vid krets, som är med det helas väl förenligt, så bör även valrätten eller snarare framförallt valrätten ge medborgaren tillfälle att utöva ett dylikt själv- och medbestämmande, utan att ofta rätt godtyckliga

Därav synes mig utan vidare följa, att det starkaste namnet — det som har rätt till *en* plats, om endast en gives — kan bli utslaget, om *två* väljas.

majoritetsbildningar göra inflytandet fullständigt illusoriskt för den, som tillhör minoriteten¹.

Ställa vi oss åter på statsnyttans grund, så frågas, vilken nytta göra de proportionella valen just i egenskap av proportionella? Jag skulle som den bärande huvudpunkten vilja framhålla, att genom desamma den politiska utvecklingen stabiliseras.

Medan majoritetsvalen i sin mest markanta form, det engelska tory- och whig-systemet, innebär ett ständigt ombyte av politikens riktlinje, en ständig kamp om makten mellan två partier, höger och vänster, vilka var för sig pressats samman av majoritetsvalens tryck — *tendera de proportionella valen mot ett centrumstyre och mot upphävande av partibildning i traditionell mening*.

Detta påstående kan synas paradoxalt. Skulle proportionalismen, partisystemet par préférence, vara fientligt mot partibildning? För den, som endast ser på de former av proportionalism, som till följd av traditionella åskådningar och teknikens ofullkomlighet hittills varit praktiserade, synes detta påstående smattrande falskt. Men kasta blott en blick på det proportionalistiska idealet, sådant det omfattas av lärofäderna, av Tomas Hare och C. C. Andrae. Enligt dem borde landet utgöra en enda valkrets. Envar meningsgrupp, endast den nådde upp till valkvoten, skulle äga representationsrätt. Med en sådan valordning — och den är inte så ogenomförbar, som den blott dagspolitiskt orienterade förmenar — skulle de gamla partibildningarna vittra sönder.

Samma konklusion om man ställer sig på »ekvitetsvalens» ståndpunkt. Proportionalismen innebär enligt densamma, djupast sett, icke, att vissa, skarpt avgränsade partier representeras i mån av sin röststyrka, utan att på envar röstsedel kommer ett lika mått av inflytande på valets utgång². Härvid kunna gemensamma kandidater mellan partierna mycket väl förekomma³.

Fästa vi oss vid de faktiskt förekommande proportionella valsystemen, så visar årets val till A. K. en förefintlig tendens

¹ Jmfr föreg. anmärkn. sid. 12.

² Närmare utredning härav i Statsvet. tidskr. 1912 sid. 153.

³ Hur ensidigt den proportionalistiska teorien hållit sig till den partiproportionalistiska tankegången visar Isidor Flodströms behandling

till bildande av småpartier¹. Vi ha nu i Sverige 6 partier: moderata, jordbrukarnas riksförbund, bondeförbundet, frisinna, gammalsocialister, nysocialister. Även när, som i vårt valsystem, de

av frågan om panacherade röstsedlar. Sådana förklaras stå i strid med den proportionalistiska grundtanken. Se Flodström: Proportionella valmetoder sid. 70—71.

¹ Klöti: Proportionalwahl in der Schweiz s. 410 ff. anser sig som rättrogen proportionalist böra på något sätt söka bortförklara det oförnekliga faktum, att efter de proportionella valens införande partisplittringen blivit större i flera schweiziska kantoner, så särskilt i Tessin och Genève. På tal om Tessin skriver Klöti: »schreibt uns auch dr. Gabuzzi: 'die unmittelbare Folge der Einführung des proportionalen Systems war eine gewisse Zerstückung (disgregamento) der alten historischen Parteien, derart, dass sich nicht mehr zwei kompakte Parteien gegenüberstehen, von denen jede die andere mit allen Mitteln zu unterdrücken versucht, sondern man sieht Gruppen unterhalb der Parteien, die im Grunde verschiedene Aspirationen und Tendenzen vertreten.' (Nu Klöti:) Dass das neue Wahlsystem natürlich nur Veranlassung nicht eigentliche Ursache dieser Teilung sein kann, ist klar.» Och längre ner utföres detta resonemang närmare: Endast den våldsamma kampen mellan de bägge huvudriktningarna hindrade under majoritetssystemets tid denna evolution mot partisplittring att erhålla yttre gestalt (äusserlich ins Leben zu treten). Och han fortsätter: »Die Begünstigung der 'Selezione', wie man in Tessin die Parteizersplitterung getauft hat, besteht also einzig und allein im *Nichthindern* von Parteievolutionen, die im Zuge der Zeit liegen und auch unter dem Majoritätssystem schliesslich zum Durchbruch gekommen wären und dann einen viel rascheren Umschwung der Verhältnisse bewirkt hätten.»

Att det proportionella valsystemet icke kan betraktas såsom causa efficiens utan blott som causa occasionalis till de partisönderdelningsprocesser, som uppstå vid densammans tillämpning är en träffande anmärkning. Fråga blott vad användning man gör av denna insikt. I tänkbarast sammanträngda form vederlägges förvisso därmed, att de proportionella valen skulle på något sätt göra våld på de naturligt givna grupperingarna inom folket, d. v. s. förhindra en sammanhållning som av politiska skäl av ett eller annat slag framstår som önskvärd. Tvärtom: proportionalismen (= ekviteten) innebär den fullständiga friheten att antingen gå samman eller åtskiljas — en frihet, som icke existerar under majoritetsvalen, vilka tvinga till ett minimum av partigrupperingar: hattar och mössor, tories och whigs, republikaner och demokrater. Som Klöti anmärker: proportionalismens roll består i ett »*icke-hindrande*» — i ett lossande på majoritetsbojorna.

Men när Klöti fortsättningsvis säger, att dessa partievolutioner ligga »im Zuge der Zeit» och slutligen skulle ha kommit till genombrott även under majoritetsvals-systemet, så är han något oklar. En sak är givetvis, att den politiska tyngdpunktens förflyttning (åt vänster?) sannolikt icke

mindre partierna icke på långt när bli representerade i mån av sin storlek, så måste dock den vida ökade möjligheten i jämförelse med majoritetsvalen till bildning av småpartier efter hand övertvinna den traditionella föreställningen om de stora partiernas nödvändighet.

Här skall icke sägas något till försvar för dessa nya småkyrkor, som var för sig ha sin renlärighet och sin härskande majoritet. Majoritetstanken är ju icke utrotad ur vårt valsystem därmed att *partierna* fått en något så när proportionell representation. På grund av de metoder, som gälla för fördelningen inom partierna, har hela makten därstädes tillfallit valledningen och partimajoriteten, och majoritetsgodtycket har så tagit skadan igen — dubbelt anse många. Jag skall närmare utveckla detta längre fram.

Denna uppdelning i ett flertal partier åskådliggör likväl, om än mycket ofullständigt, en egenskap hos de proportionella valen: att desamma sträva hän mot en helt annan form av parlamentarism än den gamla »hälften + 1-parlamentarismen».

De proportionella valen bära i sitt sköte en ny form för parlamentarism, *Centrumsparlamentarismen*: där varest representationens medelpunkt, dess centrum, är beläget skall makten ligga. Det parti, som är tungan på vågen, är också det, som skall bilda regeringen¹.

Den Edénska ministärbildningen i år har till dels lydt denna proportionalistiska följsats. Ännu hävdas under inverkan av de gamla lärorna nödvändigheten av fast majoritet — av ett block, som troget stöder regeringen o. s. v. — Det stöd, som det socialistiska partiet gäve en liberal regering, vore ringa eller intet — heller under majoritetsval i längden skulle ha uteblivit och, då den till sist ägt rum skulle ha skett långt mer abrupt. En helt annan sak är partiernas sönderfallande överhuvudtaget (disgregamento). Detta senare skulle naturligen — i kraft av allt vad Klöti själv anfört — aldrig ha inställt sig.

Den som vill behålla de stora starkt sammansvetsade partierna, sådana vi hittills känna dem från partilivet och partikivet, bör icke vara med om konsekvent genomförda proportionella val — den saken står klar.

¹ Jämför diskussionen om den Staaffska »sockerparlamentarismen» år 1913 samt fil. mag. G. Gyllanders framställning af »*tyngdpunktsparlamentarismen*» i Dag. Nyh. d. 18 aug. och 7 dec. 1917.

om icke ett starkt, på de proportionella valen grundat högerparti gav ett, om ock tyst och motvilligt stöd på andra sidan.

Det är som centerparti, som det liberala partiet i år tagit ledningen.

* *

*

Demokratien har fått uppbära mycket klander för att den icke tillgodoser det hela, att den ger makten åt hälften + 1 men icke tillgodoser hänsynen mot hälften — 1. Å andra sidan har proportionalismen betraktats som en blott söndringstanke. Proportionalismen undergrävde ju endast grundvalen för en fast politik, som är en majoritet, vilken i alla voteringar troget följer sin regering — så hette det ofta.

Dessa brister äro kännbara, ej minst i famlande övergångstider, och man avhjälper dem enligt min tro endast genom att som en slutgiltig konsekvens av såväl demokrati som proportionalism antaga centrumsparlamentarismen.

Man skall härigenom vinna ett smidigare tillgodoseende av folkets önskningsar. (Man erinre sig att exempelvis majoritet för radikal politik i en social eller författningsfråga icke innebär majoritet för radikal politik i försvarsfrågan. Majoritets- eller halv-majoritetssystem, som nu i Sverige, tvingar att skära alla frågor över en kam.) Man skall vidare vinna en lugnare av inga fördröjande bakslag hejdad utveckling. Den politiska tyngdpunkten förskjutes endast efter hand. Landet äger en verklig, organiskt sig utvecklande volonté générale i stället för de på den naturliga grupperingen inom folket sig våldförande partiviljorna.

* *

*

Efter representationsreformens genomförande 1907—09 har försports ett sjunkande av andra kammarens kvalitet. Samtidens riksdagsman tenderar, något som allmänt beklagas och belackas, till att nedsjunka till en röstsedel, en etta, som en väljarekår av ettor ställer till partiledningens dispositioner.

Anhängare av de demokratiska idéerna må säga sig, att detta är en svaghet, för vilken stora vinster köpas av socialreforma-

torisk art. Demokratien är tidens form, heter det, och, så fortsätter mången, som icke äger förmågan att blunda, man får taga bristerna med förtjänsterna — utom de demokratiska linjerna är likväl ingen framstegspolitik att vänta.

Jag tillåter mig att hysa den uppfattningen, att en *ändrad form för det proportionella valsättet* skulle i betydande grad bjuda de nivellerande, kompetensfientliga tendenserna inom demokratien spetsen, och jag stöder denna uppfattning dels på de allmänna kompetensbefordrande egenskaper hos proportionalismen, som jag förut sökt deducera, dels på kännedomen om vårt nuvarande valsätts struktur. Den form av proportionalism, som sedan 1909 är gällande i vårt land, äger blott alltför mycket gemensamt med de gamla majoritetsvalen i majoritetsförtryck och förhindrar rent av i högre grad än dessa valet av självständiga politiska förmågor.

Någon nyhet vill denna sats på intet sätt vara. Densamma har — i olika redaktioner — uttalats mångfaldiga gånger både före och efter representationsreformen. — Men beklagligt nog häva de kritici, som sålunda utdömt gängse former av proportionella val resp. vårt nuvarande valsystem, därmed även ansett sig uttala en dom över proportionalismen överhuvud, och då det icke varit någon tänkbar möjlighet att komma ifrån det proportionella valsättet, har varje tanke på reform fått förfalla.

Det är inom det proportionella valsättet som en reform i riktning mot befordran av kompetensen måste ske, och — därom är jag övertygad — med största framgång också kan ske.

I huru hög grad det nuvarande valsystemet kan komma att befordra inkompetensen, därom torde årets val i Skaraborgs läns södra valkrets giva en tillfyllestgörande illustration.

Detta val förtjänade att räddas från glömskan, då det i mönstergill sammanträngdhet exemplifierar några av vår valmetods svåraste bristfälligheter, och då resultatet, sådant det föreligger i hr Johanssons i Slutarp. val till representant för valkretsens bondeförbundare, torde slå hittillsvarande rekord i det absurda.

Pressen meddelade vid tillfället, hurusom denne Gustaf Johansson blev vald framför godsägare Berglund i Gimmene,

ehuru den senare stod främst på bondeförbundets lista och Gustaf Johansson nederst som femte namn.

Flertalet av de tidningar, jag sett relatera detta val, ha i huvudsak uppfattat detta som en prickning af hr Berglund i Gimmene. Icke desto mindre må man intet ögonblick misstänka, att genomfallandet av hr Berglunds kandidatur berott på något särskildt misstroendevotum från de egna skarorna. Vi ha tvärtom här att göra med de mest utpräglade fall av vad som av licentiat O. Palme¹ präglats med namnet *rangordning nedifrån*, d. v. s. den egendomlighet hos gällande regler, att de så att säga avläsa röstsedlarna nedifrån och uppåt.

Var och en för valförhållandena intresserad person känner till att hos oss inom partierna tillämpas tvänne regler: rangordnings- och reduktionsreglerna. Rangordningsregeln träder först i funktion och tar endast hänsyn till översta namnet å var röstsedel. Häri dess egenskap av *rangmetod*. Allt vore nu godt och väl om rangordningsregeln förmådde tillsätta samtliga partiets platser, men så är icke förhållandet. Rangordningsregeln skall endast tillämpas beträffande den *största* gruppen av besläktade listor och tillfredsställa dennas anspråk på representation. Men det är naturligen inte givet, att alla partiets platser tillkomma endast av denna grupp, den största.

Det stadgas i ifrågavarande lagtext: Upptaga valsedlar till mer än hälften av hela antalet valsedlar inom partiet² samma första namn bliver detta det första i ordningen; upptaga valsedlar *som hava samma första namn* och utgöra mer än $\frac{2}{3}$ av partiets rösttal jämväl samma andra namn, bliver detta namn det andra i ordningen o. s. v.

Härav följer som sagt, att rangordningsregeln endast tillsätter en, två, tre och flera platser å de listor, som äga en, två, tre kandidater gemensamma; som uppsätta dem i samma ordning och som *äga majoriteten* d. v. s. mer än hälften; mer än två tredjedelar, mer än tre fjärdedelar o. s. v. av partisiffran.

¹ Se särskildt dennes Landstingsmannavalen 1910.

² I lagtexten står »gruppen», varmed avses partiet. För att undvika förväxling med grupp inom partiet har jag icke använt lagtextens allmänna uttryck.

När denna enighet inte föreligger, och ännu någon plats återstår att tillsätta, tillgripes reduktionsregeln, och *enligt denna tages icke någon hänsyn till rangordningen*. Sedan de röstsedlar, som eventuellt deltagit i tillsättningen enligt rangordningsregeln, blivit reducerade genom den inom parentes sagt långt ifrån exakta Thieleska reduktionen, tillgodoräknas röstsedlarna åt *ettvart* ovan strecket uppfört namn.

Jag har till deras tjänst, som icke ha de bägge ifrågavarande reglerna aktuella för sig, återgivit deras grunddrag. Nu till exemplet! Under partibeteckningen »Bondeförbundet» samverkade denna gången mot det egentliga bondeförbundets vilja såväl höger som bondeförbundare. Bondeförbundet hade gått fram starkt, och det var klart, att detsamma skulle tillsätta en av de två platser, som tillkom den gemensamma partibeteckningen. »Bondeförbundets» (d. v. s. den gemensamma partibeteckningens) 8,603 röster fördelade sig i stort sett på följande listor (enl. uppgifter, som benäget givits av moderata valmansföreningen i Skara):

Listtyp 1. Stallerhult (och i regel flera). Gemensamt för typen är att Bengtsson saknas	154	
» 2. Stallerhult, Bengtsson (och i regel flera)	4,647	
» 3. Moderata valmansföreningens lista med en mängd strykningar och tillskrivningar, gemensamt för typen: att Stallerhult saknas	752	5,553
» 4. Berglund (ensam).....	30	
» 5. Berglund, J. Johansson, A. Johansson, G. Johansson	2,550	
» 6. J. Johansson, K. Johansson, A. Johansson, G. Johansson	387	
» 7. K. Johansson, A. Johansson, G. Johansson	4	
» 8. A. Johansson, G. Johansson	74	3,050
		<hr/> Summa 8,603

G. Johanssons namn var dessutom upptaget på en moderat valsedel.

Listorna tillhöra som synes två skilda grupper: 1—3 högern; 4—8 bondeförbundet i egentlig mening.

Endast högern, som är den större gruppen, kan få in något namn genom rangordningsregeln; det är Carl Persson i Stallerhult på 4,801 röster, i första rummet, vilket är mer än hälften av 8,603. När rangordningsregeln brister, vidtar reduktionsregeln,

och enligt denna, som tillåter att understående namn få tävla med ovanstående å samma lista, erhålla namnen å bondeförbundets valmöteslista (se-listan n:r 5) rösttal i *fullständigt omvänd ordning* mot å listan. Först kommer den fjärde av Johanssönerna, herr Gustav Johansson, med 3,021 röster; i stället för att stanna hemma i Slutarp och växa i vishet och år; nöjd med utmärkelsen att överhuvud ha placerats på listan, rycker han nu in i riksdagen som bondeförbundets representant. Honom hack i häl följer dock den tredje Johansson med blott en röst mindre: 3,020. Därefter kommer valmöteslistans andre Johansson med 2,941, så den förste Johansson med 2,937. Sist kommer partichefen, hr Berglund i Gimmene, med endast 2,580 röster.

Som vi se ett något förhastadt tillämpande av sentensen: de yttersta skola varda de främste.

Vi ha nu att särskildt besvara två frågor:

dels: Kan enligt gängse proportionalistiska regler och enligt de regler, som eljes råda i vårt valsysteem, Berglund sägas äga rätt till ifrågavarande plats?

dels: Värpå beror, närmare besett, denna vidunderliga »rangordning nedifrån»?

Vad den första frågan beträffar, kan svaras, att med matematisk visshet hr Berglund måste sägas ha rätt till ifrågavarande plats, eller för den, som föredrar en annan synpunkt, att hr Berglunds val vore det bästa uttrycket för valmännens önsningar.

De 2,500 valmän, som i främsta rummet önska hr Berglund vald, äga nämligen rätt till representation — ty om dessa 2,500 ensamma gått fram under egen partibeteckning och med Berglunds namn som enda, så skulle de vid platsfördelningen mellan partierna erhållit en plats. (Jag förutsätter härvid, att de återstående bondeförbundarna hållit sig neutrala, d. v. s. icke röstat.)

Vidare och vad som är minst lika avgörande för denna fråga: det var högerns usurpation av bondeförbundets partibeteckning, som vållade, att rangordningen brast vid tillsättandet av bondeförbundets representant. Hade bondeförbundet fått vara ensamt om sin partibeteckning, skulle Berglund besatt partiets

första (och enda) plats, eftersom 2,580 är vida mer än hälften av 3,050; (ja, för den händelse, att bondeförbundarne med bibehållna proportioner för listornas röstetal hade erövrat ännu en plats skulle denna enligt rangordningsregeln tilldelats den översta av Johanssönerna, hr Johan Johansson i Falköping-Ranten).

Vi ha även till dels besvarat frågan, hur denna rangordning nedifrån uppstått: högerns usurpation av partibeteckningen har varit den närmast tillstötande orsaken. Men, djupare sett, är dock därmed icke röstningen inom bondeförbundets egna led förklarad. Varför har det översta namnet, som dessutom är partiledarens, endast omkring 2,500, då det understa fullständigt oqualificerade namnet har över 3,000 röster? Varför ordna sig automatiskt röstetalen så, att de minskas ju högre upp på listan man kommer? Detta beror på följande omständigheter:

Varje röstande, som föredrar ett *övre* namn framför ett *undre*, ser denna sin mening uttryckt i *rangordningen* mellan namnen och lämnar in valsedeln i så måtto oförändrad.

Varje röstande, som tvärtom föredrar ett *undre* namn framför ett *övre*, ger uttryck åt denna sin mening genom att stryka det *övre* namnet.

Resultat: när rangordningen brister, uttrycker *valsedelmaterialiet endast deras särönskingar*, som föredraga *undre* namn framför *övre*, och röstetalen ordna sig automatiskt så, att det understa går i teten, med alltjämt sjunkande röstetal, ju högre upp på listan man kommer.

I det föreliggande valet avbrytes dock denna rangordning nedifrån av en liten avvikelse, så till vida att ingen av bondeförbundets egna väljare gjort någon åtskillnad mellan de bägge understa Johanssönerna. Det var en högeröst, som ställde om, att av bondeförbundarnas kandidater just den underste blev segrare. Detta får sägas vara pricken över i vid detta märkvärdiga val. Liksom högern genom att usurpera bondeförbundets partibeteckning föranledde, att ledaren blev utslagen, har den med erkännansvärd konsekvens ställt om, att just den understa blev vald i stället.

Av vad typ denna högervalsedel varit, som gripit lottsedeln i ämbetet, därom har jag icke kunnat få upplysning. Som be-

Noga besett ha av valsysteemets svagheter väljarna försatts i valet mellan två onda: att *antingen* utlämna valresultatet till dekapiteringarnas lotteri, *eller* att blindt följa partiledningen. Må man icke förvånas över, att de i det stora flertalet fall föredragit det senare alternativet.

* * *

En reform av valmetoden har länge varit på tal — diskussionen begynte efter de första valen till F. K., alltså innan andra-kammarvalen 1911 gått av stapeln. En kommitté av år 1912, vilken utrustades med samma proportionalistiska sakkunskap, som år 1907 hade ansvaret för valreformens tekniska sida, fick i uppdrag att avgiva ett ändringsförslag, »utan rubbande av grunderna för metoden».

Dessa sakkunnige synas efter allt att döma icke ha anslagit något större antal sammanträden på det dem tilldelade uppdraget. Givetvis voro deras händer genom klausulen om, att grunderna för metoden icke finge rubbas, bundna på ett sätt, som icke kunde ge anledning till ett fördjupande i uppgiften. Genom denna bestämelse ansågo sig kommitterade icke kunna åtgöra något till rättelse av den betydande disproportionalitet, som består mellan partiernas representation i riksdagen och deras sammanlagda röst-siffror i hela landet (för visso en av de väsentligaste reformpunkterna) ej heller ansågo de sig kunna förorda åtgärder sådana som offentlig kandidatur och valkartell. Såvidt jag förstår, var detta en alldeles onödigt sträng tolkning av klausulen om att icke grunderna för metoden finge rubbas.

Befätkandet avgavs i slutet av år 1913, och däri föreslagna åtgärder voro som var att vänta föga genomgripande. På en punkt infördes en radikal nyhet: en ny rangordningsmetod förordades till ersättande av rang- och reduktionsreglerna. Denna rangmetod, med all säkerhet ett verk av prof. Edvard Phragmén, var av rätt komplicerad natur. Däremot vore dock intet att säga, om samtidigt densamma inneburit någon stor och betydande vinst. Att så knappast var fallet, därom se tvenne artiklar av undertecknad i Dag. Nyh. 13 och 24 jan. 1914.

De proportionella valproblemen äro icke, som gärna antages, frågor om matematiska finesser. De sammanfalla med frågan om det politiska liveis rekrytering, närmare bestämt med *demokratiens* rekryteringsproblem. Man skall måhända som invändning anföra, att inget valsysteem liksom överbud ingen statsform kan skapa en sund och handlingskraftig politik. Må dock inte denna banalitet utestänga insikten i huru stor skada ett olämpligt valsysteem, liksom ett olämpligt statsskick, kan göra genom att binda personliga krafter.

Även om man från ser den enskilde riksdagsmannens direkta personliga insats — varannan riksdagsman är som bekant ledamot i ordinarie utskott — så måste det anses meningslöst, att staten tilldelar den utmärkelse och den kurs i politisk kunskap, som riksdagsmannaskapet innebär, åt relativt ovärdiga, och att så sker bidrar såväl att öka den allmänna parlamentsledan som mången enskild högt meriterad mans lust för den politiska vädjobanan.

Framförallt skall beaktas, att genom den allmänna nivåns sjunkande urvalet av de politiska ledarna måste ske inom en sämre meriterad krets. Satsen, att den gud giver ämbelet, den giver han ock förmågan, är den sämsta av politiska maximer. Men den satsen kan också förstås så: många färdigheter ligga slumrande och aldrig väckta inom människor, därför att de aldrig haft tillfälle att utövas. Mången Bismarck har gått i sin grav som landtjunkare och mången Hindenburg som en i förtid pensionerad general. Det är demokratiens förtjänst, att den på den parlamentariska banan ger dessa dolda krafter tillfälle att utvecklas. Men genom ett partityranniskt och godtyckligt valsysteem ryckas förutsättningarna för denna kraftbefriande process undan.

* * *

Disproportionaliteterna mellan partierna (vilket jag får tillfälle att närmare utreda under punkt V), majoritetsväldet inom partierna och de genom rang- och reduktionsregeln åstadkomna fallen av rangordning nerifrån visa behövligheten av en reform, och jag övergår nu till frågan om vad som valtekniskt kan åtgöras. Därvid ämnar jag söka uppvisa, att vi verkligen med till-

Det komplicerade och likväl av sakkunnige själva på ett flertal punkter som otillfredsställande betecknade förslaget för-
anledde ej någon kungl. proposition till 1914 års riksdag. Den
dittillsvarande chefen för justitiedepartementet, Sandström, avgick
jämte sina kolleger i februari 1914 och efterträddes av Hasselrot.
Ett flertal hänsyn föranledde denne senare att icke upptaga för-
slaget. Han blev enligt statsrådsprotokollet för den 29 maj 1914,
av andra trängande lagstiftningsfrågor hindrad att ägna »före-
varande synnerligen svårlösta fråga det övervägande» som er-
fordrades »för att bilda ett bestämt omdöme om sättet för det-
sammias lösande». Vidare, anförde han vid samma tillfälle, skulle
en reform icke kunna träda i kraft tids nog att bli tillämpad
vid de allmänna valen hösten 1914. Att det också kunde ifråga-
sättas, om man inte kunde låta metoden verka ännu en tid för
att vinna erfarenhet, om icke vid fortsatt tillämpning, av metoden,
och då valmännen alltså bleve mera förtrogna med densamma,
resultaten skulle bli väsentligen bättre — var en synpunkt,
som ävenledes framhölls av statsrådet.

Emellertid skedde likväl vid 1914 års fortsatta riksdag en
ändring i valmetoden, i det att (i överensstämmelse med kungl.
proposition nr 97) stadgades *absolut rangordning vid ersättareval*.
Genom denna i och för sig lika behövliga som lämpligt genom-
förda reform åstadkommes dock en märklig anomali, i det er-
sättaren väljes enligt rangordning, ehuru den avgångne kanske
valts enligt reduktionsregeln. Den genom dekapitering utslagne
ledaren kan på så vis bli ersättare åt den, av vilken han förbi-
gått. I det ovan relaterade valet i Skaraborgs södra skulle G.
Johansson icke ersättas av vare sig Anders, Karl eller Johan
Johansson men av Berglund, vilken dock vid ordinarie valet ägde
minsta antalet röster.

Efter detta reformförsök, för vilket ovan redogjorts, har det
varit tyst kring frågan om valmetodens reformering. Skall det
blifva så även nu efter förnyade erfarenheter om valmetodens
missgärningar samt med en författningsrevision i utsikt?

hjälp av den teknik, som redan står till buds, och utan uppåtdragning av några nybildade, allena saliggörande proportionella valmetoder, skulle kunna på ett genomgripande sätt främja ett friare val av politiska personligheter och samtidigt åstadkomma mer proportionalistiskt korrekta resultat.

Jag förbiser ingalunda, då jag på detta sätt begränsar valet av de medel, som jag anser böra tillgripas, att viktiga proportionellt tekniska problem vänta på sin lösning. *Det är emellertid, synes mig, av vikt att slå fast, att det visst icke är några komplicerade nyheter, som behövas för ett främjande av ifrågasvarande politiska syftemål.*

Jämte detta direktiv att icke framlägga några nya och ogranskade hälsomedel, skall här även följas den, att de ändringar, som göras, böra stå i överensstämmelse med de tankevanor, som vårt hittillsvarande valsystem, om också icke alltid följdriktigt, har inskräpvt hos väljarkåren. Därmed följer ovillkorligt det i stort sett orubbade bibehållandet av sådana grundvalar för det svenska valsystemet som valkretsindelning, partibeteckning och rangordning. Förslag i stil med det kända Peschke-Køedtska i Danmark att slå samman landet till en enda valkrets, ett slopande av rangordningen mellan namnen, sådant som Isidor Flodström fortfarande synes ansluta sig till, äro naturligen a priori uteslutna — om de också skulle kunna visas vara gagneliga för stäckandet av partityranniet.

Det gäller just i dessa avseenden tvärtom att konsekvent bygga vidare på de lagda grundvalarna.

Övergå vi så till de enstaka reformpunkterna:

I. *Införande av offentlig kandidatur.* Offentlig kandidatur innebär som bekant att såväl partibeteckningar som listor någon viss tid före valet böra ingivas till myndigheterna av respektive partier eller fraktioner. Ett visst antal röstberättigade namn (på danska kallade stiller, uppställare) pläga erfordras för uppsättandet av en särskild lista.

Offentlig kandidatur är en åtgärd, som har en mer praktisk-politisk och juridisk karaktär än egentligt valteknisk. Alla valsystem kunna sålunda praktiseras med eller utan offentlig kandi-

datnominering. Offentlig kandidatur rubbar intet i valsysteemets allmänna struktur — men är likväl av den största betydelse, då den bringar densamma att fungera långt säkrare, i det den motverkar skumraskmanövrer och tillfälligheternas spel.

De fördelar, som kunna vinnas genom införande av offentlig kandidatur i det svenska valsysteemets, äro särskilt:

1:o att usurpation av främmande partibeteckning omöjliggöres. Vad detta betyder visas av det i det föregående relaterade Skaraborgsvalet, där det var högerns usurpation av »Bondeförbundets» partibeteckning, som framtvingade reduktionsregelns användning och därigenom möjliggjorde, att bondeförbundarnas femte namn passerade de ovanstående. Enbart offentlig kandidatur hade i detta fall varit nog för att förhindra felresultatet.¹

2:o att icke genom oöverlagda strykningar i sista stund från väljarnas sida listtyper uppstå, som motverka ett godt valresultat, ja rentav, som emellanåt händer, verka i rakt motsatt riktning mot den, som genom strykningen avsetts.

En mängd oansvarigt avgivna röster kunna, ehuru kanske ingen vid lugnt överbäggande i tid före valet ville stå för en sådan listtyp, spela segern i händerna på kandidater, som ingen eller nästan ingen föredrager. Även härvidlag kan valet i Skaraborgs södra detta år tjäna som åskådningsmaterial. Det är känt, att det alldeles överbäggande antalet av dem, som ströko Berglund i Gimmene nämligen 391 av 465, gjorde detta i avsikt att främja valet av hrr Johan Johansson i Falköping-Ranten och Karl Johansson i Saleby, vilka bägge tillhörde bondeförbundets ledande krafter och såsom mera tvättäkta jordbrukare av mången föredrogos framför herr Berglund — dock endast med resultat som ömsförmält: att det femte och fullständigt okvalificerade namnet gick in.

¹ För förhastade konklusioner må i största allmänhet varnas. Intet är lättare än att plåstra med nya bestämmelser och samtidigt uppvisa, att i *det* och *det* och *det* »fallet» skulle ett felaktigt resultat ha undgåits, därvid förglömmande, att när dessa nya bestämmelser införts, *nya* felaktigheter uppstå, kanske mer svårartade än de gamla. Endast en grundlig teoretisk prövning kan förutse och tillnärmelsevis uttömma de mångskiftande växlingarna i valedelsmaterialet, till vilka vid reglernas uppställning hänsyn skall tagas.

Även med bibehållande av nuvarande valtekniska regler skulle för den skull offentlig kandidatur på många punkter säkerligen verka i rätt riktning.

Men därtill komma några ytterligare fördelar.

3:o att först därigenom möjliggöres eller åtminstone betydligt underlättas en reform, varom senare skall talas, nämligen införande av valkartell m. a. o. dubbel partibeteckning.

4:o och till sist, att valsiffrorna bli betydligt förenklade. Besväret vid själva valuträkningen skulle förminsкас och felräkningar undvikas.

Dessa fördelar äro, synes det mig, ganska tungt vägande. Håri torde nog de, som studerat vårt valsystems verkningssätt och sökt efter medel att avhjälpa bristerna, vara ganska allmänt ense. Så valkommitterade av år 1913 i sitt betänkande, sid. 24, ehuru de på grund av begränsningen i sitt uppdrag ej anse sig kunna föreslå offentlig kandidaturs införande.

Invändas kan förvisso och har ofta anförts emot offentlig kandidatur, att densamma är fiendlig mot rätten att fritt rösta. Detta argument är dock endast en flirt med valfriheten utan varje allvarlig avsikt. Friheten att kasta in vilken godtyckligt uppställd valsedel som helst är friheten att kasta bort sin röst. Till förmån för en verklig valfrihet äro helt andra bestämmelser av nöden.

II. *Valkartell* eller dubbel partibeteckning. Härmed menas, att tvenne befryndade partier kunna gå fram under gemensam partibeteckning samtidigt, med bibehållande av resp. särpartibeteckningar. Sålunda vid årets val hade båda de socialdemokratiska partierna kunnat gå fram under »Arbetare»-beteckningen, under vilken sorterat »vänster»- och »höger»-socialdemokratiska partibeteckningar. Så också gemensam kartellbeteckning för exempelvis »nationella partierna», sönderfallande i »bondeförbund» och »moderata». Vid fördelningen av platserna tillämpas naturligen först D'Hondts regel mellan olika kartellerna och ev. fristående partibeteckningar; därefter samma regel inom resp. karteller, mellan de underordnade partibeteckningarna.

Vinsten härav framgår av följande: nu måste, då två partier eller skarpt skilda partifraktioner strida inom samma parti-

beteckning, varje parti strängt hålla sig till sin partilista. Den minsta splittring åstadkommer, i kraft av reduktionsregeln, att gruppen resp. partiet blir representerat av ett mindrevärdigt namn. En större splittring kan alldeles beröva gruppen resp. partiet platsen (exempel på det senare Jönköpings östra 1911). Genomföres åter valkartell, kunna grupperna fritt eller åtminstone relativt fritt låta motsatserna pröva sina krafter. M. a. o. en särkandidatur till förmån för någon enskild, av valledningen mindre välsedd, men i övrigt av starka sympatier inom partiet uppbyren kandidat, behöver icke inhiberas på grund av de nyssnämnda riskerna.

Betydelsen av valkartell vid en reform av valmetoden ligger dock än djupare än härmed angivits och sammanhänger med ett av den proportionella valteknikens kvistigaste problem. Det ligger nämligen i varje valmetods uppgift icke blott att skipa rätt mellan klart uppställda listor utan även att bringa skiljaktiga listor till samarbete. Valmannen liksom väljargrupperna ha nämligen inga absoluta önskemål i kandidatväg: de ha sina favorit-önskningsar, vidare kompromissönskningsar och till sist sin parti-anslutenhet. Därest sålunda en anhängare av Johan Bergman icke kan få denne vald, nöjer han sig med att understödja Knut Kjellbergs val. Därest ingen av dessa kan väljas, vill han i varje fall med sin röst understödja de frisinnade.

Åt dessa valmannens första- och andrabandsönskningsar bör också, i den mån med praktikens behov av enkelhet är förenligt, även valsedelns ge uttryck. En valsedel, som lyder »Nationella valkartellen», »Bondeförbundet» + en namnlista är ett fullödigare uttryck för den röstandes vilja än den, som endast lyder »Bondeförbundet» + en namnlista.

Det blir för den skull valmetodens sak att samarbeta de på så vis mer specialiserade valönskningsarna. Förlägges icke denna uppgift till själva valet och valuträkningen, så bringas den därmed icke ur världen: den enighet, som icke valmetoden kan ombesörja, måste då vara åvägabragt redan före valet, och det blir respektive valledningar, som få utföra detta. Men därigenom lägges till skada för de enskilda väljarnas frihet en enorm makt i valledningens hand.

Ett sätt att åstadkomma ett dylikt samarbete av skilda listor föreligger som sagt i partibeteckningen. Alla listor inom partiet, vilka namn de än tillhöra, understödja till slut partiets starkaste namn. Om ett parti når upp till exempelvis jämnt största effektiva valkvoten och alltså enligt D'Hondts regel erhåller en plats, behöver ett detta parti tillhörigt namn endast $\frac{1}{2}$ av valkvoten + någon majoritet för att erhålla platsen i fråga. Detta namn har sålunda blivit placerat på ett *ursprungligt* röstetal, som endast utgjorde något mer än $\frac{1}{2}$ valkvot; den andra hälften av valkvoten utfylldes av andrahandsröster, som uteslutande understödjade kandidaten i fråga i hans egenskap av partiman.

Hade nu partibeteckning saknats, skulle partiledningen varit nödsakad att locka och tubba denna andra hälft av partiets väljare att *omedelbart* rösta på ifrågavarande kandidat. — Dessa andra hade då stått i valet och kvalet mellan att uppgiva varje prövning av sin röststyrka och helt giva sig i partiledningens lydno eller att riskera att kasta bort sina röster på en spränglista — fenomenet är särskilt känt från majoritetssystemets dagar.

Häri således partibeteckningens samarbetande uppgift. Det må i förbigående nämnas, att det gives metoder, som på ett vida smidigare sätt än partibeteckningarna utföra denna samverkan. Enklast av dessa är »uteslutningsmetoden» av undertecknad framställd år 1910 i en broschyr »Ny metod för röstsammanräkning». Enligt denna, som från början var avsedd för voteringar, uteslutas efter hand de svagaste namnen, och dessas anhängare få överflytta sina röster på de *eventuella* namn, som de utsatt under den egentliga önskekandidaten. Att kombinera dessa invecklade förfaringssätt med proportionella val är en svår men efter min mening för den proportionalistiska teknikens framtid mycket viktig uppgift. Den resulterar dock näppeligen i valmetoder, som kunna handteras av icke-specialister, och har detta problem här nämnts endast för att ytterligare markera partibeteckningens roll i valsystemet.

Vad är det då, som just gör införandet av *dubbel* partibeteckning eller »valkartell» nödvändigt? Jag tror mig i det föregående till dels ha besvarat frågan men skall påpeka en särskilt

tvingande omständighet. Det är följande: Till de reformer, som behöva vidtagas, hör det konsekventa genomförandet av absolut rangordning, sådan som redan för närvarande gäller vid tillämpandet av rangordningsregeln. Men nu finnes snart sagt intet som så splittrar ett röstmaterial som absolut rangordning mellan namnen — ty därigenom understöder ju en lista i varje moment endast *en enda* kandidat. Den Thieleska reduktionsregeln i all sin groteska felaktighet har dock en förtjänst: att den sammanhåller besläktade listor. Den utletar dock det namn, som utgör förningsbandet mellan de skilda listorna. Här som på andra områden äro dessa för alla välbehagliga personer inte alltid de mest glänsande, men de kunna dock i vissa fall ha funktionen att åt en grupp (eller parti utan särskild partibeteckning) rädda ett mandat, som eljest skulle ha gått förlorat för densamma. Denna sammanhållande kraft i Thieleska reduktionsregeln går förlorad i det ögonblick, absolut rangordning införes — och det är som ekvivalent till denna, det är nödvändigt att införa den dubbla partibeteckningen.

* *

*

III. *Så till metodfrågan inom partierna.*

Det torde råda en nästan undantagslös enighet mellan svenska proportionalistiska författare allt sedan 1910, då valsyste- met började visa sina praktiska verkningar — därom, att rang- ordningen måste sättas i kraft vid tillsättandet av samtliga platser. *Hur* detta skall ske, därom gå meningarna i sär. Så- lunda föreslog hr Petersson i Lidingö vid 1912 års riksdag använ- dandet av ett *automatiskt streck*, vilket skulle å valsedlarna, upp- ifrån räknat, avskilja endast just så många namn, som ifråga- varande parti hade att besätta. En sådan enkel bestämmelse skulle endast den skydda mot svårare fall av dekapitering, men dock ej mot alla¹. Fullt effektiv är endast absolut rangordning, så som vid samma riksdag föreslogs av hr Nilson i Örebro, nuvarande krigsministern. Jämte absolut rangordning ville hr

¹ Se undertecknads kritik Dag. Nyh. 29 jan. 1912 samt O. Palmes till just.-min. Sandström afgifna Undersökning om 1912 års motioner sid. 5—27.

Nilson ha använd den Thieleska reduktionsmetoden, d. v. s. att envar sedel, som deltagit i tillsättningen av 1, 2, 3 . . . x platser skulle i och för följande tillsättningar divideras med $1 + 1$; $2 + 1$, $3 + 1$. . . $x + 1$ röster.

Tyvärr står denna Thieleska reduktionsregel icke i överensstämmelse med den D'Hondtska fördelningsregeln liksom ej heller med den s. k. Hagenbach-Bischoffska valkvoten, vilka bägge sins emellan nära besläktade fördelningsmetoder äro för vårt vals-system grundläggande. Att den Thieleska reduktionsregeln beror på en alldeles falsk generalisering av det D'Hondtska fördelnings-sättet, har undertecknad sökt uppvisa i Statsvetenskaplig tidskrift 1912: Felaktigheter i de Thieleska valmetoderna. D'Hondts regel avser endast att åstadkomma en fördelning, då *skarpt åtskilda partier* föreligga¹. Inom partierna är problemet på ett helt annat sätt invecklat, ty där måste man tillåta de olika listorna att samverka för besättandet av gemensamma namn. Jag skall icke här spilla tid på att ådagalägga detta förhållande, men hänvisar den intresserade till min broschyr: Förslag till ny metod för röstsammansräkning sid. 10 och 11, nyssnämnda artikel om Felaktigheter i de Thieleska valmetoderna sid. 160—165, proportionsvalkommitténs betänkande 1913, sid. 27 samt lic. O. Palmes Undersökning år 1912 på uppdrag av justitieminister Sandström, sid. 31 ff.

Ett litet betydande exempel förtjänar dock anföras.

1600	800	1400
A	B	C
B		

Absolut rangordning är stadgad och därför bliva vid första platsens besättande röstsummorna följande: A 1600, B endast 800, C 1400. A erhåller första platsen. Till andra tillsättningen reduceras första listans 1600 till $1600 : 2 = 800$; röstsummorna bliva: B $800 + 800 = 1600$; C 1400. B erhåller andra platsen. De två första listorna, som sammanlagt ha $1600 + 800 = 2400$, ha således

¹ Vår valmetods sällan praktiserade bestämmelse, att gemensamma namn *först* kunna tillsättas av ett parti, *sedan* av ett annat och att halvering av platsen ifråga skall ske, är, som lätt förstås, en oväsentlig modifikation, ehuru den har skenet av att innebära något mera. Avgörande är här, att samverkan mellan listor icke får ske.

erhållit två platser genom att splittra sig på två listor; C, som äger rätt till andra platsen, såsom mer än hälften av de övriga listornas summa, har gått miste om denna plats.

De felaktigheter, varav den Thieleska reduktionsmetoden så att säga konstituerat lider, äro sådana, att de högst väsentligt skärpas, när och i den mån rangordning införes. När nu det stora reformönskemålet är just rangordning, måste man se till, att icke vid dess tillgodoseende valresultatet i stället försämras ur den proportionella rättvisans synpunkt. Man måste för att återgå till den förut använda bilden samtidigt med att man tillgodoser rangordningens »aristokratiska» krav, akta sig för att släppa efter på den proportionella rättvisans »demokratiska» krav, på fordran att alla röster skola ha i görligaste mån lika inflytande.

För att kunna tillgodose dessa samtliga synpunkter vill jag föreslå *den Thiele-Englund-Nilsonska metoden i förening med en utvidgad rangordningsregel.*

Den nuvarande rangordningsregeln grundar sig på den s. k. Hagenbach-Bischoffska, rättare Droopska valkvoten, vars formel är

$$\frac{\text{antalet väljare}}{\text{genom antalet representanter} + 1} + \text{en differens.}$$

Denna formel är konstruerad på grundvalen av följande tankegång: När vi skola avgöra om en lista har rättighet till en enda, partiet tillkommande, plats, dela vi partiets röstsiffra i tvenne lika stora delar, och därest listans röstetal överskjuter storleken av en av dessa delar, äger den givetvis majoritet och för den skall en rätt till den enda platsen. Vad ha vi härvid rent matematiskt gjort? — Vi ha dividerat partiets samlade röstsiffra med en divisor, som utgöres av antalet av de platser, som skola besättas, ökat med 1. Kvoten ha vi ökat med en differens, som av praktiska grunder icke gärna bör vara mindre än att den höjer kvoten i fråga till närmaste högre hela tal, och som icke heller, för att konstituerä majoritet, behöver vara större. Härav

formeln $\frac{v}{r + 1} + \text{diff.}$ ($v = \text{ant. väljare; } r = \text{ant. representanter}$).

Att den svenska rangordningsregeln endast är ett tillämpande av denna valkvot är tydligt. *Men valkvoten i fråga är icke i vår*

rangordningsregel fullt utnyttjad.¹ Den svenska vallagen talar endast om »samma röstsedlars» rätt att tillsätta representanter, därest de utgöra:

$$\frac{v}{1+1} + \text{diff.}; 2. \frac{v}{2+1} + \text{diff.}; 3. \frac{v}{3+1} + \text{diff.}; \text{etc.}$$

Minoritetsgrupper kunna icke få sina namn placerade enligt detta förminskade fördelningstal (l. valkvot)². Härav rangordningsregelns bristning tidigare än eljes behöfligt, och genom reduktionsregelns inträdande tvenne fel:

1:o att minoritetsgruppen icke alls blir placerad. Detta har för gällande metods del mycket omsorgsfullt klarlagts av lic. O. Palme i hans undersökning åt justitieminister Sandström 1912.

2:o att minoritetsgruppen (till läsaren: skilj mellan parti och grupp!) får som sin representant ett av gruppens obetydligaste namn.

Tillämpa vi en utsträckt rangordningsregel även på minoritetsgruppen i det ovan givna exemplet på fel hos Thiele-Englund-Nilson, så finna vi $v = 3800$; $r = 2$; valkvoten i fråga blir $3800 : (2 + 1) + \text{diff.} = 1266,67 + \text{diff.} = 1267$. När nu listan III når upp till detta rösttal, äger den i konsekvens med valsystemet i övrigt en otvivelaktig rätt till en plats. Den andra av platserna går som förut enligt rangordningsregeln till listan I.

Kan icke denna utvidgade rangordningsregel tillsätta ytterligare någon plats, skulle Thiele + rangordning träda i funktion. D. v. s. envar röstsedel, som deltagit i tillsättningen av ett eller flera namn, divideras med antalet tillsatta platser + 1 och platserna tillsätts efter relativ majoritet; därvid skulle alltid endast det översta ännu ej tillsatta namnet å resp. valsedlar gälla.

Tilläggas må, att en lista bör anses ha deltagit i tillsättningen av samtliga namn, vilka på listan inneha ett högre rum än det namn, som listan vid pågående tillsättning understöder.

Sålunda:

¹ Detta sannolikt beroende på, att man från början tänkt sig att *partierna* skulle alltsomoftast få gemensamma kandidater, och att en utsträckt rangordningsregel då skulle vålla räknebesvär.

² Äng. denna terminologi jfr Cassel: Proportionella val, sid. 14. (Bil. I till Bet. med förslag till prop. valsätt avg. 1903).

A _I	B _{II}
B _I	A _{II}
C _I	D _{II}
antal röster: 24	20

A och B äro redan tillsatta. Tävlan står mellan C och D. Ehuru A. insattes på första platsen av listan I ensam, är det rättvist att, när A_{II} efter B:s tillsättande »dykt upp», listan II anses ha deltagit i tillsättningen av A. I annat fall skulle D få större röstsiffra än C och den mindre listan bli avsevärdt bättre representerad än den större. Det är en mycket väsentlig fördel hos en metod som denna enkla, på Thiele byggda rangmetod, att den utan komplikationer möjliggör sådant hänsyntagande till »uppdykande namn». Detta kan ej Phragmén's finare byggda rangmetod av 1913, enär detta skulle göra metoden »så komplicerad, att den bleve praktiskt oanvändbar»¹.

Genom införande av ovanstående regler, skulle dels vinnas ett absolut skydd mot dekapitering, dels en högst väsentlig förbättring ske i den proportionella fördelningen.

* *

*

Svensk proportionalism har sedan 1909 särskilt haft en viss bestämd teknisk uppgift för ögonen, som populärt talat kan sägas vara en utsträckt d. v. s. fullt effektiv rangordningsregel, men som mer exakt bestämt har inneburit försök att ombilda den D'Hondtska fördelningsregeln på ett sådant sätt, att den äger giltighet även på fall av listor med gemensamma namn.

Svensken Phragmén och dansken Thiele hade redan på 1890-talet utarbetat metoder med den d'Hondtska metoden för ögonen. De utgingo bägge från att ingen rangordning skulle gälla utan namnen vara likvärdiga. Skillnaden dem emellan består i, att Thiele — ehuru väl hans lära om väljarkårens större eller mindre tillfredsställelse som måttstock för ett valresultats riktighet er-

¹ Angående denna metod se undertecknads artiklar i Dag. Nyh. 13 och 24 jan. 1914: De sakkunnigas förslag till reform av valmetoden. Min rangmetod av 1910 (Statsv. tidskr.) tar i motsats till Phragmén's av 1913 hänsyn till uppdykande namn.

bjuder sitt stora teoretiska intresse — likväl aldrig insåg, hur långt mera komplicerad problemställningen är vid fall av blandade listor, medan åter Phragmén utarbetade sin metod med fäst avseende å just detta förhållande.

Då efter 1909 behovet av en effektiv rangordningsmetod tydligt framstått i de inträffade dekapiteringarnas grella belysning, föranledde detta en mängd rangmetodsförslag. I stort sett kunna dessa metoder sägas ligga antingen på den enklare byggda Thieleska reduktionsregelns linje eller på den mer komplicerade Phragméniska metodens. På den förra linjen ligga sålunda den av däv. fil. kand. T. Fogelqvist i Uppsala N. T. år 1910 framlagda metoden, den förutnämnda Thiele-Englundiska metoden samt det av hr Petersson i Lidingö motionsvis 1912 framlagda förslag till »automatiskt streck». Av det senare slaget åter äro den av under-tecknad i Statsvet. Tidskr. 1910 framlagda rangmetoden, den Phragméniska metoden av 1913, samt i viss mening den i »Förslag till ny metod för röstsammanräkning» av mig framställda proportionella valmetoden.

Såsom några ens tillnärmelsevis giltiga lösningar av problemet kunna icke de på den Thieleska linjen liggande metodförslagen göra anspråk; dessas förtjänster äro av helt praktisk natur. Men ej heller de senare metoderna, som söka att mer ingående reglera listornas växlande samverkan och konkurrens, kunna sägas utgöra fullgiltiga lösningar av problemet: ombildandet av det D'Hondtska successiva förfarandet för fall av blandade listor. Det synes mig därför, så länge icke en sådan fullgiltig lösning av problemet i fråga föreligger, icke vara tvingande skäl att tillgripa något mer inveckladt förfaringssätt. I allt väsentligt torde kombinationen: en utvidgad rangordningsregel + den Thiele-Englundiska rangmetoden föra till målet¹.

¹ Ytterligare kunde dock tilläggas såsom ett listsammanhållande element den av mig 1910 konstruerade prövningsmetoden (se »Förslag till ny metod för röstsammanräkning» etc.). Men i motsats till vad jag tänkte mig 1910 skulle därvid redan vid första tillsättningen *varje* lista deltaga med sin oreducerade styrka, samt *alla* listor, som upptagit ett namn, vilket tillsatts, reduceras för detta och reduceras lika.

Vill man gå ännu ett steg i riktning mot fulländning och komplikation, vilket på detta område blir detsamma, kan lämpligen den Thie-

För att resumerä: 1:o stadgas i bägge dessa metoder absolut rangordning, vilken ger skydd mot till följd av nuvarande regler inträffade dekapiteringsfall. 2:o förhindrar anbringandet av en utvidgad rangordningsregel de iögonenfallande disproportionaliteter, som förefinnas i det nuvarande valsystemet, och vilka lätt skulle bli än mer omfattande, om den Thiele-Englund-Nilsonska metoden ensam tillämpades.

* *

*

IV. *Personröstning med supplementär anslutning till parti.*

Den tanke, som låg till grund för stadgandet i nuvarande valsystem om »fria gruppen» borde återupptas men ges en mer livsduglig gestaltning. Avsikten med »fria gruppen» var givetvis att bereda plats åt politiska riktningar liksom politiska personligheter, som stodo utanför de politiska partibildningarna. Den form, som gavs åt denna för visso lofvärda tanke, var icke lycklig och har icke manat till praktisk efterföljd. De fria grupperna ha icke skickat representanter till riksdagens kamrar.

Orsaken härtill ligger i öppen dag. Den, som lämnar sin röst till en lista tillhörande fria gruppen, riskerar i högsta grad att få sin röst till ingen verkan bortkastad, och detta därför, att en aktion till förmån för en eller flera kandidater utom partierna är ett fullständigt oberäkneligt företag. Varje sådan aktion råkar

leska reduktionsregeln ersättas med min i Statsvet. Tidskrift år 1910 framlagda rangmetod (vilken icke med avseende å reduktionen må förväxlas med den snarlika Phragméniska metoden av 1913). — Ett dylikt metodkomplex, bestående av: utvidgad rangordningsregel + ifrågavarande rang- och reduktionsmetod + provningsmetoden, skulle fylla långt gående anspråk i alla riktningar. Den är givetvis knappast praktiserbar annat än under förutsättning att valuträkningarna betros åt en central valuträkningsbyrå. En sådan få vi väl förr eller senare.

Må man dock inte överdriva svårigheterna i tillämpningen av mera invecklade proportionella valmetoder. När man betänker, hur stora svårigheter ettvarit folkskolebarn måste kunna bemästra: allmänna och decimalbråk, regula de tri m. m. för att icke tala om den algebra som femteklassisten måste ha på sina fem fingrar, så förvånas man över misstron till »vanliga dödligas» prestationsförmåga i proportionella val. Men hemligheten är tillfinnandes i fördomen, att all kunskap, som hör politiken till, icke skall behöva kosta någon särskild möda.

ut för en växelverkan mellan företagets egen oberäknlighet och valmännens därpå grundade misstro, som förhindrar de naturliga sympatierna att ta sig uttryck i rösturnan. När trots denna för alla dylika säraktioner förhärjande korseld vid årets val i skånska trestadskretsen f. d. riksdagsman Christiérnsson lyckades att på sitt namn ensamt¹ erhålla 800 röster, så tyckes mig detta visa hån på mycket vittgående sympatier inom valmanskåren.

Det gives en utväg att möjliggöra sådana säraktioner, som vilja åt riksdagen bevara enstaka män, som ha stor duglighet, men vilkas politiska kynne icke kan betecknas genom att sätta en punkt någonstades på den linje, som förenar desperadohöger med Z-socialism. Denna utväg finnes i *personröstning med supplementär anslutning till parti*. På en dylik valsedel anger valmannen överst namnet på den person, vars namn han vill främja. Under detta namn, skildt från detsamma exempelvis genom ett dubbelt streck, följer en vanlig partiröstsedel, upptagande det parti och de kandidater, valmannen skulle rösta på, därest han på förband insåge, att aktionen till förmån för den specielle kandidaten vore utsiktslös. Vid valuträkningen tävlar så denna fria grupp (d. v. s. alla de valsedlar, som i första hand rösta på specialkandidaten i fråga) med de sedvanliga partierna och har tillfälle att enligt D'Hondts regel erhålla en plats. Erhåller den ifrågavarande fria gruppen åter ingen plats, fördelas gruppens röstsedlar, i enlighet med den supplementära röstningen (under dubbelstrecket) på partierna, och ny fördelning enligt D'Hondts regel sker.

Den här föreslagna anordningen skulle måhända åt representationen kunna bevara och återskänka mångt offentligt samvete. Det må vara, att dylika offentliga samveten icke ha så stort dagspolitiskt inflytande, men månne de icke i det politiska livet och även i representationen kunna utgöra ett välbehöfligt salt?

*

*

*

V. *Avskiljande av tilläggsmandat för åstadkommande av en rättvis partirepresentation över landet som helhet.*

En av säregenheterna i vårt proportionella valsystem av 1909 är att partiernas representation i landet som helhet avsevärdt av-

¹ Under partibeteckning: »Fria gruppen», en *contradictio in adiecto*!

viker från det rent proportionella. Sålunda var det liberala partiet exempelvis vid 1911 års val överrepresenterat med icke mindre än 9 platser, som alltså bort tillkomma övriga partier. Vid årets val erhöles som nämnt gammalsocialdemokraterna 14 platser mer än deras röstsiffra berättigade till.

TABLÅ I.

	Höger		Liberaler		Socialdemokrater	
	Fakt. result.	D'Hondt öv. land.	Fakt. result.	D'Hondt öv. land.	Fakt. result.	D'Hondt öv. land.
Hösten 1911 ¹	65	72	101	92	64	66
Våren 1914 ²	86	86	71	74	73	70
Hösten 1914 ³	86	84	57	62	84	87

TABLÅ II.

Partiställningen i Andra kammaren januari 1918.

	Faktiskt result.	Röst-siffror ⁴	Proportion. enl. d'Hondt	Behövl. korriger. för erhållande av prop. resultat
Moderata	59	182,070	57	— 2
Jordbrukarnas riksförbund	3	22,659	7	+ 4
Bondeförbundet	9	39,262	12	+ 3
Liberalerna	62	202,986	64	+ 2
Gammal-socialdemokraterna	86	228,777	72	— 14
Ny-socialdemokraterna	11	59,243	18	+ 7
Summa	230		230	

Orsaken till denna brist på full eller ens tillnärmelsevis korrekt proportionalitet ligger närmast att söka i de alltför små valkretsarna. Tänk oss att, som i huvudsak före reformen 1907—09, varje valkrets endast väljer en representant — det är

¹ Sveriges officiella statistik, riksdagsmannavalen, åren 1909—1911 sid. 43.

² Sveriges officiella statistik, riksdagsmannavalen, våren 1914, sid. 28.

³ Sveriges officiella statistik, riksdagsmannavalen, 1912, 1913 samt hösten 1914 sid. 50.

⁴ Enligt uppgifter lämnade av Statistiska Centralbyrån.

den ena ytterligheten, majoritetsvalen. — tag å andra sidan det fall, att hela landet utgör en enda valkrets — vilket ju är det proportionalistiska idealet, förfäktat av de proportionalistiska fäderna, Victor Considérant, Andrae och Hare, så synes det naturligt, att envar mellanliggande storlek hos valkretsarna, valkretsar på 2, 3, 4, 5 och flera representanter, trots det proportionella val-sättet, endast utgöra en övergångsform från majoritetsvals-systemet till det proportionalistiska idealet.

Envar som godtar den D'Hondtska regeln såsom giltig, kan endast söka orsaken till den nämnda disproportionaliteten i valkretsarnas alltför ringa storlek, och i överensstämmelse härmed har föreslagits utvidgande av valkretsarna. (Så i en motion av Nydal vid 1912 års riksdag.)

Emellertid har på annat håll orsaken ansetts ligga i själva fördelningsregeln. I en skrift med titeln: *Kritik av den senaste proportionsvalkommitténs betänkande* (Sthlm 1914) har fil. lic. Hugo Reuter påvisat, att därest i stället för den D'Hondtska fördelningsregeln det såsom föråldrat ansedda Andrae-Hareskø fördelnings-sättet: valkvot med största överskott användts inom valkretsarna, skulle fördelningen vid 1911 års val ställt sig sålunda:

mod. 73, lib. 91, soc. 66.

Enligt såväl D'Hondt som Andrae över landet som helhet:

mod. 72, lib. 92, soc. 66.

Enligt D'Hondt inom valkretsarna (verkl. partiställn. 1911—1914):

mod. 65, lib. 101, soc. 64.

Det midtersta resultatet: 72, 92, 66 är det proportionalistiska idealet. Med det överensstämmer i det allra närmaste det resultat, som skulle ha erhållits med Andraeska största överskottets regel. Avvikelsen som finnes är till förmån för ett minoritetsparti: liberala partiet har en plats för litet, det moderata en för mycket. Denna avvikelse är för visso att likna vid den enda svala, som ingen sommar gör.

D'Hondt åter ger ett felresultat på icke mindre än 9 platser — till förmån för det största partiet. Att D'Hondt gynnar de större partierna är en förebråelse, som ofta riktats mot densamma. Å andra sidan — är det icke en riktig konsekvens av valkretsar

på endast 4—7 representanter, att resultatet kommer att i sin helhet utfalla till förmån för majoritetspartierna, som naturligen äro förhållandevis mindre splittrade och därigenom göra mindre restförluster? Man kan diskutera, om icke, när Andrae ger så tillnärmelsevis godt resultat över landet som helhet, detta är ett indicium emot Andrae: det ena felet, de små valkretsarna, upphäves av det andra, den Andraeska restmetoden.

I den riktningen peka undersökningar av den Andraeska största överskottsregelns verkningar vid vissa fall av tillspetsade partiproportioner. Så i nedanstående exempel, anført hos Cahn: das Verhältnisswahlsystem sid. 313.

I en valkrets skola väljas tre representanter; tre grupper (A, B och C) ha uppställt tre kandidater var; antagom att

Gruppen A:s kandidater	erhålla	tillsammans	15,000	röster
» B:s	»	»	9,000	»
» C:s	»	»	6,000	»

då ha sammanlagdt avgivits 30,000 röster. Den Andraeska valkvoten = $30,000 : 3 = 10,000$. I kraft av valkvoten blir gruppen A tilldelad en plats. Gruppen A:s rest blir $15,000 - 10,000 = 5,000$. Nu måste de bägge återstående platserna besättas enligt största överskotts-(rest-) regeln, och därvid erhålla grupperna B och C var sin plats. Är detta resultat rättvist? — Att gruppen A, som har *mer* än dubbelt så många röster som gruppen C, går miste om en andra plats, tyckes icke överensstämma med proportionalistiska principer.

Resultat sådana som dessa jämte den omständigheten, att den D'Hondtska lösningen åtminstone förefaller gå fördelningsproblemet på ett långt smidigare sätt in på livet, ha gjort, att den D'Hondtska regeln efter hand utträngt den Andraeska. Och när för två och ett halvt år sedan Andraes eget hemland, Danmark, införde ett fullständigt proportionellt valsätt, var det icke Andraes utan D'Hondts regel, som föredrogs.

Dock vill jag på intet vis ha sagt, att jag betraktar Andraes fördelningsregel såsom oriktig eller D'Hondts som riktig. Jag har endast velat visa, att frågan icke är avgjord med de valstatistiska

hänvisningar, som lic. Reuter i sin broschyr under uttryckligt avhållande av en matematisk prövning framlägger.

D'Hondts regel har på senare tid varit grundläggande för snart sagt allt proportionalistiskt arbete. Den är också grunden för det svenska valsyste m et och bör givetvis så förbli, till dess densamma s matematiska och eo ipso praktiska ohållbarhet blivit klart ådagalagd.

Möjligt är, att proportionalismens grundläggande problem, fördelningsregelns, ännu bidar sin lösning.

Emellertid behöva vi icke vänta på en sådan trollformel för att åstadkomma en i stort sett fullt proportionell fördelning. Danmark, som länge varit ett proportionalistiskt föregångsland — Andrae lyckades redan 1855 genomföra ett högst utvecklat proportionellt valsyste m vid val till riksrådet — har frambragt en fyndig, ja genial idé, som förtjänar att lysa över det svenska valsyste m ets tristess.

Denna idé, vars upphovsman enligt uppgift skall vara en folkskollärare Axel Schmidt, är den att reservera ett visst antal mandat, och att sedan valen i kretsarna försiggått, använda de reserverade mandaten, »tilläggsmandaten», till att åstadkomma en proportionell fördelning mellan partierna över landet i sin helhet.

När Danmark 1915 i princip övergick till det proportionella valsyste m et, bibehöll det likväl vid folketingsvalen enmansvalkretsarna (så när som på Köpenhamns-Frederiksbergskretsen). Antalet mandat i folketinget blir enligt denna, på grund av kriget ej ikraftträdde reform¹, 140, men endast 117 av dessa tillsättas i de enskilda kretsarna. De övriga 23 användas till att, sedan valen i kretsarna avgjorts, åstadkomma en fullt proportionell representation, så att varje parti får den mandatsiffra, vartill det är berättigat enligt sin sammanlagda röststyrka i hela landet. Om sålunda vid de kommande folketingsvalen ett minoritetsparti, t. ex. högern, skulle erhålla låt oss säga 15 av valkretsarnas mandater, men det vid en sammanräkning av partiernas röstsiffror över hela landet visade sig, att partiet i fråga enligt D'Hondts fördelningsregel vore berättigat till inalles 25 mandat,

¹ Val skola hållas våren 1918.

då skulle det för att nå upp till full representation få sig tilldelat 10 av de ovannämnda 23 tilläggsmandaten.

Vid införande av en liknande anordning med tilläggsmandat i Sverige, ha vi ju den betydande fördelen av att redan äga proportionella val i de särskilda kretsarna, varför de disproportionala resultat, som skola utjämnas, ej äro tillnärmelsevis så stora, som om valen i kretsarna vore majoritetsval, vilket på det nämnda undantaget när är fallet i Danmark. Medan danskarna ansett sig behöva reservera 23 av 140 mandat, torde det antal mandat, som vid de svenska andrakammarvalen skulle behöva reserveras, icke överstiga 20 av 230. Hela anordningen skulle sålunda endast bli en lätt anbragt överbyggnad på det nuvarande valsystemet¹.

Det skulle föra för långt att här å nyo bryta en lans för den proportionella idéen — har man en gång anslutit sig till densamma, är det självklart, att den till fullo bör följas. Så mycket blott skall påpekas, att den bristfälliga proportionaliteten i vårt svenska valsystem trenne gånger suggererat fram en uppfattning om en större omkastning inom väljarkårens sympatier än som verkligen ägt rum: 1911, våren 1914 och vid årets val. Må man betänka, att 10 platser för mycket vid ena valtillfället till förmån för högern och 10 platser för litet vid nästa val gör ett »jordskred» på 20 platser — som är idel sken².

Även för denna uppsats främsta syfte, att söka ange några valtekniska medel, som underlätta representationens rekrytering av självständiga politiska förmågor, ha »tilläggsmandaten» sin betydelse. — Minoritetspartierna riskera nämligen — i motsats till majoritetspartierna — att till följd av bostadsbandet i A. K. få sina främsta män utslagna, om dessa råka vara bosatta i partiets svagare kretsar. Så hände vid årets val med Lindhagen (som, även om plats skulle beredas honom i F. K., därstädes knappast skulle erhålla någon särskilt förstående publik). Nu är det just till minoritetspartierna, som tilläggsmandaten huvud-

¹ Som jag förut påpekat i Dag. Nyh. 15 juni 1915.

² Jag förbiser icke härvidlag, att detta skenbara »jordskred» uppträder i form av ett påbröd till årligt förvärvade vinster. Bildandet av valkartell kan dock här väsentligt spela in.

sakligen skola gå, och tillfälle beredas därigenom — därest tilläggsmandatens personliga besättande uppdrogs åt resp. nyvalda riksdagspartier — dessa att invälja sina särskilda förtroendemän.

Tilläggsmandaten bli på sitt sätt ett slags skydd för dekapitering.

* * *

Vid angivandet av de medel, som kunna skapa en bättre riksdagsmannarekrytering, har utelämnats en och den säkert icke minst viktiga — att sinnet för de personliga insatsernas betydelse höjes. Nå, det ligger utom valteknikerns sfär — ja, i gudarnes sköte. — Att sinnet för, intresset för politiska personligheter är svagt i vårt land, är säkert, man jämföre engelsmännens rikhaltiga memoarlitteratur och deras nästan sentimentala andakt inför personliga kraftyttringar. England entusiasmeras av personligheter, Frankrike av idéer, men i ingenjörernas land betraktas både personligheter och idéer med misstro.

* * *

I den strid, som kommer att utspinna sig mellan partierna kring den nyväckta författningsfrågan — borde det dock kunna vara enighet om, att jämte det brännande spörsmålet om hur de olika partierna genom rösträtts- och valbestämmelser skola få sitt inflytande minskat eller ökat, finnes ett gemensamt intresse, att oavsedt vilket parti som sitter inne med majoriteten och vid rikets roder — få det offentliga livet fylldt med det bästa i personuppsättning, som nationen kan åstadkomma. Högern, som särskilt i första kammaren ser en kompetensens borg, och som i den framträdande demokratien fruktar för en inkompetensens syndafloed, torde låta sig angeläget vara att icke släppa någon av de garantier, den f. n. besitter, utan nya garantier. Skulle den icke till någon del kunna finna den i reformer av här antydta slag? Demokratien åter, som sätter lit till att folket nog skall kunna skaka fram de behöfliga styresmännen ur sin kapp, och som dessutom har intresse av att representationens sammansätt-

ning ger densamma auktoritet gent emot den personliga kungamakten, borde, tyckes det, även den kunna ha goda skäl att ansluta sig till en reform i här skisserad riktning.

Ja, i grunden är detta en den parlamentariska demokratiens sak, då denna givetvis alltid har ett *positivt* intresse i representationssystemet. Historiska omständigheter ha i flera länder, så i vårt land och Danmark, gjort att proportionalismen framförts som en högtersak. Högerpartiet — väntande att genom en representationsändring komma i hopplös minoritet — fick i bägge dessa länder ögonen öppnade för det rättvisa i den proportionalistiska tanken och uppställde densammas realiserande som ett sitt villkor. Detta får dock icke skymma insikten i att den proportionella idéen är jämnårig med den moderna demokratiens genombrott: franska revolutionen. Nu kan givetvis denna princip även tillämpas, när oligarkiskt begränsade kårer välja. — men det var likväl naturligt, att först de tider, som sökt genomföra satsen om allmän frihet, jämlikhet och broderskap, fick tillfälle att utveckla representationsskicket överhuvud och därmed också förståelse för det oberättigade i att göra majoritetstvånget större än strängt nödigt är.

I den politiska utvecklingen har ständigt demokratien beredt vägen för proportionalismen. Demokratien är det första: den förintar forna jämviktsförhållanden mellan segrare och underkuvade, herrar och tjänare, och bringar nya skikt upp i dagen, vilka begära platsen i solen. Proportionalismen är det andra — det medel, som man tillgriper för att bringa jämvikt mellan dessa motsättningar.

Man ser detta samband mellan demokrati och proportionalism klarast i Schweiz. Det var städse de franska frihetsrörelserna, den stora revolutionen i form av erövring och befriande av de underkuvade välska kantonerna, 1830- och 1840-talens frihetsrörelser genom exemplets makt, som bragte de nationella, sociala och konfessionella motsatserna i dagen och manade detta lands många elementer till ny och rättvisare maktfördelning.

Så har marken beredts för proportionalismens segertåg i Schweiz under senare hälften av 1800-talet. Detta land, som

farmför andra skapat en realdemokrati, är också proportionalismens huvudfäste.

Det proportionella valsystemet är ett instrument, som den moderna demokratien behöver för att bli mäktig sina arbetsuppgifter. Må densamma se till, att detta instrument fungerar väl.

Den kommunala skattereformen.

Enligt senast avgivna förslag.

Av

Redaktör Uno Landén.

Såsom uti dagspressen tidigare omtalats, avlämnades under sistlidne april månad till finansministern två förslag till kommunal-skattefrågens lösning. Det ena av dessa, här benämnt komitéförslaget, är utarbetat av för ändamålet tillsatta sakkunniga, hrr landskamreraren G. V. Eiserman och f. d. kammarrättsrådet, numera kamreraren i överståthållareämbetet Erik von Wolcker; det andra har avgivits av landskamreraren Otto V. Landén, vilken i egenskap av medlem i den s. k. värdestegringskommittén förordnats att delta i kommunal-skattekomiterades arbete. Då det under arbetets gång visade sig, att av landskamrer Landén ifrågasatta allmänna grunder för frågans lösande i väsentliga delar skilde sig från komiterades förslag, erhöll herr L. ytterligare uppdrag att utarbeta de av honom skisserade huvudgrunderna för frågans lösning; och resultatet härav föreligger i hans ovannämnda jämsides med de komiterades utarbetade förslag.

Det är sålunda redan från början klart, att de båda förslagen skola förete grundväsentliga olikheter. Men då båda i huvudsak bygga på redan gällande kommunala skattelagstiftning följer därav, att förslagen åter i vissa avseenden ganska nära sammanfalla. Här nedan skall försökas att på det begränsade utrymme, som för ändamålet står till buds, lämna en kortfattad resumé av förslagets huvudpunkter med särskilt aktgivande på de likheter och olikheter, som emellan dem förefinnas.

Komiterade hava kallat sitt förslag »lag angående kommunal skattskyldighet och taxering», i landskamrer Landéns förslag heter det »lag om kommunal beskattning».

Redan här möter man en grundläggande skiljaktighet. Komiterade utgå från den enskildes skyldighet att erlagga kommunal skatt, landskamrer Landén från kommunens rättighet att beskatta.

I båda förslagen har man för erhållande av på samma gång största möjliga fasthet och största möjliga mångsidighet i den kommunala beskattningen jämsides tillämpat principen »skatt efter intresse» med principen »skatt efter förmåga», den förra med avseende på dem, som i kommunen besitta fast egendom eller utöva till densamma lokaliserad förvärvsverksamhet, den senare i mera intimt samband med den skattskyldiges rent personliga förhållanden. Då kommunen i olikhet mot staten är uteslutande hänvisad till de skatteköllor, som anvisas för täckande av det kommunala skattebehovet, är det av stor vikt, att dessa skatteköllor d. v. s. beskattningsföremålen bestämmas och utformas på ett sådant sätt, att deras skattevalörer i förhållande till varandra icke allt för mycket bliva beroende av konjunkturväxlingarna. Syftet att åstadkomma en sådan fasthet i beskattningen vinnes, enligt förslagen, genom tillämpandet av principen skatt efter intresse. Men då i vårt land kommunerna utöver handhavandet av egna hushållningsangelägenheter fått sig ålagt att såsom organ för statsförvaltningen ombesörja jämväl vissa statens uppgifter av beskaffenhet att i allmänhet böra av medborgarna bestridas efter ungefärligen enahanda principer, som ansetts riktiga vid den direkta statsbeskattningen, skulle ett ensidigt fullföljande av intresseprincipen, särskilt på grund av densammans oförenlighet med ett hänsynstagande till de skattskyldigas personliga förhållanden lätt leda till en allt för tyngande skattebelastning av skuldsatta skattskyldige eller i allmänhet för sådana, som hava jämförelsevis stora personliga förpliktelser att fullgöra. Till undvikande härav har jämsides med principen om skatt efter intresse föreslagits principen skatt efter förmåga.

Vid den detaljerade utformningen av dessa principer gå förslagen åter i sär.

I komitéförslagets första paragraf stadgas att till underlag för den allmänna bidragsskyldigheten till täckande av kommuns skattebehov skall taxering ske till skatt för *fast egendom*, skatt för *avkastning* samt skatt för *inkomst* och *förmögenhet*.

Fastighetsskatten skall enligt förslaget utgå efter taxeringsvärde, som med vissa undantag åsättes efter den fasta egendomens påräkneliga saluvärde, beräknat efter objektiva och således allmängiltiga grunder. Åtskillnaden i taxeringshänseende mellan jordbruksfastighet och annan fastighet bibehålles i förslaget men göres mera distinkt än för närvarande och bestämmas, oberoende av fastighets kamerala natur, uteslutande av användningssättet. Varje brukningsdel eller med andra ord varje för sig nyttjad ägovidd tillhörande ett och samma ägovälde blir taxeringsenhet oberoende av den kamerala naturen.

Enär skogsaccisen tänkes fortfarande bibehållen, avser förslaget beträffande jordbruksfastighet att ålägga den del av taxeringsvärdet, som belöper å skog utöver husbehov, lindrigare fastighetsskatt än taxeringsvärdet i övrigt. Såsom en gagnelig kontroll

över, att alla värdefaktorer må bli vid taxeringen vederbörligen beaktade, skall taxeringsvärdet uppdelas i vissa specialvärden, jordbruksvärde, skogsvärde samt tomt- och industrivärde.

I jordbruksfastighets taxeringsvärde skola såsom hittills ingå mangårds- och driftsbyggnader. Beträffande annan fastighet däremot skall, såvida den är bebyggd, å marken sättas det särskilda värde, marken skulle äga utan byggnader, samt å byggnaderna det värde, som efter avdrag av markvärdet från fastighetens hela taxeringsvärde må återstå. Denna föreskrift, åsyftande att få uttrönt själva jordvärdet, är betingad av det sätt, varpå sakkunnige tänkt sig beskattningen av oförtjänt värdestegring å jord till annan fastighet än jordbruksfastighet.

Avkastningsskatten skall enligt förslaget träffa nettoavkastningen för varje särskild förvärvskälla, med bortseende från sådana förhållanden, som äro att hänföra till andra förvärvskällor eller till den skattskyldiges person. Vid beräkning av avkastningen från en förvärvskälla får således icke avdragas förlust eller kostnader, som uppstått i annan förvärvskälla, samt icke heller några som helst personliga utgifter eller förpliktelser, utom vad som är att anse såsom omkostnader i den ifrågavarande förvärvskällan. Ränteutgifter räknas i allmänhet icke till avdragsgilla omkostnader i vidare mån än de kunna gå i kvittning mot ränteinkomster med undantag för bank eller annan pänningrörelse, däri inbegripet handel med värdepapper. Dessa få räknas ränteutgifter som omkostnader, varemot till dem influtna intäkter i form av utdelning å aktier, som eljest icke underkastas avkastningsskatt, skola inberäknas i förvärvskällans skattepliktiga avkastning.

För taxeringen till avkastningsskatt äro förvärvskällorna noggrant afgränsade från varandra. De uppdelas i sju grupper, som benämnas jordbruksfastighet, annan fastighet, kapital, avkomstgivande rättigheter, rörelse eller yrke, tjänst samt annan förvärvsverksamhet.

Föremål för avkastningsskatten skall i regel vara varje särskild förvärvskällas avkastning under beskattningsåret. I fråga om förvärvskälla tillhörande grupperna jordbruksfastighet, rörelse eller yrke föreskrives att, därest förvärvskällan under hela beskattningsåret samt under ett helt eller två hela år närmast därförut varit i samma innehavares hand, avkastningen skall taxeras efter medeltalsberäkning under ifrågavarande två resp. tre år. Beträffande enskild skattskyldig, som blivit eller bort bli i riket mantalsskriven, skall i hans mantalsskrivningskommun 500 kronor vara fria från avkastningsskatt. Ytterligare lindringar i avkastningsskatten kunna efter prövning av varje särskilt fall även beredas skattskyldiga med upp till 2000 kronor taxerad inkomst- och förmögenhetsskatt, i händelse vissa ömmande omständigheter föreligga.

Om den i komitéförslaget intagna kommunala *inkomst- och*

förmögenhetsskatten kan i korthet sägas, att den i allt väsentligt sammanfaller med statens inkomst- och förmögenhetsskatt.

Återgår man så till det Landénska förslaget finner man även där grunderna angivna i första paragrafen, där det heter »kommun äger till tackande av sitt för varje år i laga ordning fastställda skattebehov uttaga följande skatter (kommunalutskylder) nämligen 1) *egendomsskatt*, 2) *kommunal inkomstskatt* samt 3) *kommunal förmögenhetsskatt*».

Egendomsskatten enligt detta förslag sammanfaller i princip med komitéförslagets fastighetsskatt. Vissa detaljskillnader kunna dock fastslås. I komitéförslaget har begreppet fast egendom tagits i den nu brukliga formen, så att lös egendom, vilken enligt gällande lag är att hänföra till fast egendom, beskattas i samband med skatten för fast egendom men annan lös egendom lämnas oberörd av fastighetsskatten. Landskamrer Landén har här föreslagit en annan ordning. Då fast egendom gjorts till föremål för en särskild objektskatt vid sidan av den kommunala inkomstskatten å egendomens avkastning, har herr L. ansett rättvisan fordra att även besittningen av annan produktiv egendom bör göras till föremål för liknande objektbeskattning. Enligt hans förslag avser därför egendomsskatten att drabba såväl fast egendom som produktiv lös egendom. Och för att bringa större reda i taxeringsförfarandet hänför han till lös egendom även sådan, som enligt gällande lag är att hänföra till fast egendom. Den Landénska egendomsskatten avser vidare att rikta sig mot fastigheterna i deras helhet i bestämt angivet syfte, att träffa såväl jorden som byggnaderna.

Enligt det Landénska förslaget är egendomsskatten sålunda en objektskatt på besittningen och motsvarar i huvudsak komitéförslagets fastighetsskatt. Den subjektiverade skatt på avkastningen, som i det Landénska förslaget benämnes *kommunal inkomstskatt*, innefattar däremot i sig komitéförslagets både avkastningsskatt och kommunala inkomstskatt. Herr L. anser sig härigenom undgå dubbelbeskattning samt genom inkomstskattens hänsynstagande till den skattskyldiges personliga förhållanden vinna största möjliga rättvisa vid skatternas fördelning.

Inkomst- och förmögenhetsskatten är i det Landénska förslaget utarbetad efter väsentligt andra grunder än de, som gälla för statens inkomst- och förmögenhetsskatt. Den skilsmässa mellan statens och kommunernas skatteväsen, vilken i sjäiva verket uppnåddes genom 1910 års reform av statens skatteväsen, bör enligt herr L:s mening även i formellt avseende göras så fullständig som möjligt. Hans förslag till kommunal inkomstskatt är endast ett fortgående på den väg gällande bevillningsförordning inslagit, när den bygger inkomstbevillningen på en beskattning av avkastningen från särskilda inkomstkällor. Den kommunala inkomstbeskattningen måste, heter det, i likhet med inkomstbevillningen mera ansluta sig till själva inkomstkällans avkastning än till personens inkomst, även om vid skattens beräkning hänsyn i ej så ringa mån

kan tagas till vissa personliga moment. Den kommunala inkomstskatten är, såsom komplement till den besittningen träffande egendomsskatten, avsedd att vara en skatt på avkastningen av alla inkomstkällor, som falla under kommunens beskattningsrätt. Den skall utgå för inkomst av fast egendom, rörelse eller yrke samt annan inkomstkälla.

Denna inkomstskatt kompletteras i sin ordning av en rent personlig *förmögenhetsskatt* avsedd att träffa den efter avdrag av ägarens skulder återstående, behållna förmögenheten i det fall, där denna uppgår till minst 1000 kronor. Den kommunala förmögenhetsskattens grundbelopp är förslagsvis satt så lågt som till 50 öre för varje tusental kronor av den taxerade förmögenheten och skattens andel i repartitionen är begränsad till högst 100 procent av grundbeloppet. Förmögenheten som beskattningsföremål har redan för statsbeskattningens del tagits i anspråk i så pass vidsträckt omfattning, att det icke synes tillrådligt att låta kommunalbeskattningen inrikta sig på densamma i ett direkt och huvudsakligt syfte att därav utvinna något mera avsevärdt skattebidrag. Den kommunala förmögenhetsskatten har därför tilldelats endast en utjämnande uppgift.

Beträffande gränsen för den personliga *skattelindringen* skilja sig förslagen. Denna är i komitéförslaget satt till 3000 kronor, under det landskamrer Landén föreslår den till 6000 kronor.

I det Landénska förslaget föreslås beträffande kooperativa föreningar, i det fall att föreningen icke tillämpar vanliga marknadspriser, att sådan förenings inkomst av rörelsen skall beräknas till minst 8 procent av årsomsättningen. I samma riktning uttala sig även komiterade i sin allmänna motivering, men de ha icke föreslagit särskilt lagstadgande på denna punkt.

I fråga om äkta makars skattskyldighet upptager det Landénska förslaget en nyhet avsedd att tillmötesgå kravet på, att äkta makar icke må betraktas såsom ett gemensamt skatteobjekt. Härom stadgas, att, där hustru har egen inkomst av arbete, nedsättning i makarnas skattskyldighet skall, såvida nämnda inkomst icke överstiger 6000 kronor, äga rum efter en närmare angiven skala.

De båda förslagen sammanfalla i bestämmelserna om fastighets taxering efter gällande saluvärde, om taxeringsenheter och taxeringsvärdets uppdelning för kontrollens skull i vissa angivna specialvärden samt rörande bestämmelserna om beskattningssorten. Ävenså beträffande statens kommunala skattskyldighet uttala sig förslagen i princip likartat. Komiterade ha dock frikallat staten från erläggande av avkastningsskatt samt med vissa undantag beviljat kommuner och andra myndigheter enahanda frihet.

Skatteprocenten för de skattevärdet, som icke hänföras till fast egendom är i båda förslagen satt till 1 procent av det beskattningsbara beloppet, lika för land och stad. För egendomsskatten föreslår det Landénska förslaget ett »grundbelopp», varmed förstås det belopp, som utgör 0.04 procent av egendomens taxeringsvärde. Och

är detta grundbelopp gemensamt för all fast egendom. Komitéförslaget däremot upptar i detta fall inga lagbestämmelser, enär dessa äro ämnade att få sin plats i de egentliga kommunallagarna. I betänkandet angives dock, huru de sakkunnige tänkt sig saken. Enligt detta skulle repartitionen ske efter följande »förhållandetal»: jordbruksfastighet utom skogsvärde 0.05 procent i landskommuner, i städer 0.04 procent av taxeringsvärdet, jordbruksfastighets skogsvärde 0.03 resp. 0.02 procent samt annan fastighet 0.04 procent i landskommuner och 0.03 i städer.

I motsats till komiterade förutsätter landskamrer Landén, att skogsaccisen skall bortfalla.

Det Landénska förslaget är indelat i fyra avdelningar, av vilka den fjärde handlar om »jodräntestegringskatt». Förslaget till sistnämnda skatt förelåg dock icke färdigt i samband med förslaget till kommunal beskattning i övrigt utan har först senare avlämnats.

Jodräntestegringskatten innefattar en för vårt land helt ny skatteform. Skatten är obligatorisk och skall, oberoende av skattebehovet för året, uttagas inom varje kommun av där taxerad jodräntestegring. Jodräntestegringskatten är en å fast egendom vilande avgäld, som erlägges årligen med två kronor för varje fulla etthundra kronor av jodräntestegrings beskattningsbara belopp. Skatten är avsedd att drabba endast själva jorden, det fristående markvärdet, ej därå uppförda byggnader och dylikt. Den skall drabba all jord, i motsats till vad kommunalskattekomiterade förutsatt, således även jordbruksjord. Men förslaget skiljer på markvärdestegring och jodräntestegring. Med *markvärdestegring* förstås sådan värdestegring, som uppkommit genom jordägarens egna åtgöranden, och sådan värdestegring skall enligt förslagets uttryckliga föreskrift icke påföras jodräntestegringskatt. Genom denna föreskrift anses skatten endast i undantagsfall komma att beröra verkliga jordbrukskommuner. Med *jodräntestegring* förstås värdet av den stegring i marks årliga avkastningsförmåga, som icke skäligen är att tillskriva åtgärder från markägarens sida utan uppkommit av andra omständigheter, särskilt direkta åtgärder från samhällets sida eller den allmänna utvecklingen och befolkningens tillväxt. Har jord träffats av värdestegring enligt båda dessa grunder skall för bestämmande av jodräntestegrings kapitalvärde från det belopp, som anger den totala markvärdestegringen, avdragas värdet av den markvärdestegring, som skäligen är att tillskriva åtgärder av markens ägare. Detta värde uppföres såsom för taxeringsperioden skattefri markvärdestegring. Från det belopp, som anger jodräntestegrings kapitalvärde, må för bestämmande av det beskattningsbara beloppet avdrag ske för skada och förlust genom *intrång*, som markägaren skulle lida, därest jodräntestegringen utnyttjades, genom att nödgas bortföra å marken befintliga byggnader eller anläggningar. Har markägaren för detta utnyttjande lidit skada och förlust genom intrång, skall skatten beräknas å jodräntestegrings kapitalvärde utan nyss nämnt avdrag, men

markägaren åtnjuta vederlag genom frihet från den sålunda beräknade jordräntestegringskatten under så lång tid, som enligt matematiska grunder erfordras för ersättande av kapitalvärdet å för markägaren sålunda uppkommen förlust.

Taxering till jordräntestegringskatt skall verkställas vart femte år. Varje år skall jordräntestegrings för året gällande beskattningsbara belopp med därå belöpande jordräntestegringskatt fastställas.

Staten är befriad från erläggande av jordräntestegringskatt och kommunen påföres icke sådan skatt till sig själv. Även viss annan i lagen angiven mark är befriad från erläggande av jordräntestegringskatt.

En särbeskattning av jordvärdet eller jordräntan har synts förslagsställaren berättigad och i sin ordning vid sidan av den allmänna kommunala fastighetsbeskattningen, vilken senare riktar sig mot den fasta egendomen i dess helhet och ej blott mot jorden. Han har dock funnit såväl rättsliga som praktiska hinder möta för en sådan särbeskattning av redan uppkommen jordränta under sådana former, som här kunna ifrågakomma. Jordräntestegringskatten är därför avsedd att drabba endast det jordvärde eller den jordränta, som uppkommer i framtiden efter en i sammanhang med beskattningens antagande fastställd dag. Under visst år efter lagens ikraftträdande skall i sammanhang med då företagen allmän fastighetstaxering all i riket belägen mark, med undantag av mark som tillhör staten eller kommunen själv, uppskattas för bestämmande av det förhandenvarande markvärdet (ingångsvärdet), vilket är ett för framtiden skattefritt markvärde.

Jordräntestegringskattens bärande princip är att den skall drabba endast den »oförtjänta» värdestegringen, i förslaget benämnd jordräntestegring i motsats till den genom jordägarens egna åtgöranden uppkomna markvärdestegringen.

Jordreformvännernas krav på att all skatt pålægges det nakna jordvärdet har i detta sammanhang gjorts till föremål för en intressant historisk utredning. Efter anförande av denna utredning kommer landskamrer Landén till den slutsatsen att »tanken på införandet av en jordvärdeskatt enligt Henry Georges program under bestående samhällsordning hör till de planer, som icke kunna realiseras».

Litteratur.

KARL PETANDER. *Goda och dåliga tider.* Stockholm 1917.

Det föreliggande arbetet är läsvärt, trots de avsevärda brister som enligt nedan få anses vidlåda detsamma. Författaren synes nämligen i viss mån lyckas i den uppgift, han tydligen förelagt sig, nämligen att göra sannolikt, att skördarnas beskaffenhet hava ett större inflytande på konjunkturväxlingarna, än flertalet nationalekonomer varit benägna att medgiva. En stor förtjänst hos arbetet är, att förf. icke i högre grad fallit offer för den naturliga frestelsen att tillmäta den omständighet (skördarnas beskaffenhet), som han särskilt vill framhäva, oproportionerligt stor betydelse i förhållande till andra omständigheter, som medverka till konjunkturväxlingarna. Arbetet präglas tvärtom med få undantag av en lofvärd måttfullhet i omdömet, som gör läsaren böjd att med förtroende följa förf:s framställning, en benägenhet, som visserligen ibland försvagas, då man här och var tycker sig finna, att förf. förväxlar orsak och verkan. Detta fel är emellertid så vanligt i avhandlingar om konjunktur- och prisförhållanden t. o. m. hos nationalekonomer av rang, att det ej bör bortskymma förtjänsterna i förf:s arbete.

Förf. stöder sin åsikt om skördarnas betydelse för konjunkturväxlingarna framför allt på statistiska data, kurvor och sammanställningar i rikt mått. Det teoretiska resonemanget om konjunkturväxlingarnas orsaker är instrött mellan siffrorna, vilket för övrigt är rätt naturligt i ett arbete, som ej behandlar enbart dessa utan konjunkturfenomenet i dess helhet. Att giva en kort sammanfattning av förf:s åskådningssätt i frågan ställer sig på grund härav ej så lätt. Nedanstående utdrag torde emellertid innehålla kärnpunkterna.

Jordbruket bildar enl. förf. genom sin avkastning den bas, varpå det industriella uppsvinget vilar; detta gäller såväl den kontinuerliga utvecklingen som de tillfälliga starka uppsvingen. Rikare skördar tillåta en ökad industribefolkning att utan sänkning av levnadsstandarden få sitt behov av livsmedel tillfredsställt. Under uppsvingsperioden drager industrien genom att erbjuda flera arbetstillfällen och genom att stegra lönerna till sig arbetskraft bl. a. från jordbruket. Denna arbetskraft, som drages från jordbruket ersättes genom ökad användning av maskiner där.

Jordbruket är »den faktor, som framför andra genom sina växlande skördar igångsätter eller framkallar den industriella vägrörelsen». (Sid. 45 och 46).

Huru förf. tänker sig, att de växlande skördarna verka, torde bäst framgå av sid. 83—88, där det bl. annat heter, att rika skördar medföra »en starkt ökad efterfrågan på industriprodukter, framkallad vare sig direkt av jordbrukarnas ökade inköp av industrivaror, av de ökade transportererna¹ eller av den starka spekulation, som den låga eller sänkta räntefoten framlockar eller på båda sätten». Grunden till den låga räntefot, som förf. här omnämner, är enligt honom den ökning i det »agrara sparkapitalet», som rika skördar förorsaka. Enär en del av detta sparkapital insattes i bankerna (»det i bankerna representerade eller insatta sparkapitalet») föranledas nämligen enl. förf. dessa att sänka räntefoten. En rik tillgång på agrart »sparkapital» synes enligt förf. vara en förutsättning för den industriella spekulationen och den industriella konjunkturvägen. Sparkapitalets ökning är »det moment — — som sätter uppsvingrörelsen i gång» (sid. 192). Den egentliga orsaken till att förf. förnekar möjligheten av att en konjunkturväg kan uppkomma utan växling i skördarna är nämligen hans mening att industrien själv ej kan skapa något nämnvärdt »sparkapital» (sid. 80 och 81).

Som man ser spelar »det agrara sparkapitalet» en mycket stor roll i förf:s teori. Man skulle då kunna vänta, att en fullt klar definition lämnas å detta begrepp, men häri besviktes läsaren. Förf. lämnar å sid. 72 följande utredning av begreppets innebörd:

»Den del av jordbrukets avkastning, som jordbrukaren icke brukar för egen del eller för den fortsatta driften av sitt företag, överlåter han, såsom vi sett, i regel till industrien och dess befolkning eller till andra samhällsklasser och erhåller i ersättning här för andra varor, såsom maskiner o. d., penningar eller värdepapper. Detta överskott från jordbruket, som sålunda *icke omedelbart konsumeras*, kan med en nationalekonomisk term betecknas såsom *reala sparmedel* eller *konkret sparkapital*. Det torde i regel icke bli mer än ett å ett och ett halft, högst två år gammalt, och det ersättes eller förnyas ständigt genom de årliga tillskott, som jordbruket skänker.»

Det framgår ej av ovanstående begreppsutredning vari detta »konkreta sparkapital» egentligen består. Tydligt är, att förf. åtminstone här ej vill, att själva spannmålen skall räknas dit². Såsom exempel på beståndsdelar av detta sparkapital nämner han maskiner o. d., penningar eller värdepapper. Det må först anmärkas, att det är högst ovanligt att räkna värdepapper, t. ex. en aktie eller en obligation, såsom konkret kapital. Detsamma gäl-

¹ Av stora spannmålslastar o. d.

² På andra ställen i arbetet förefaller det emellertid som om spannmål skall räknas till sparkapitalet.

ler väl även om penningar, såvida det ej är fråga om mynt. Vidare måste det med skäl frågas, varföre detta kapital har så kort varaktighet som ett till högst två år. Någon förklaring till denna förf:s förmodan lämnas ej. En lantbruksmaskin har väl betydligt större varaktighet än 1 à 2 år och likaledes mynt och värdepapper. Enligt förf. insattes en del av det agrara sparkapitalet i bankerna. Det framgår ej, huruvida även detta sparkapital är »konkret».

Att ett av förf:s grundbegrepp, såsom vi sett, är oklart, utgör i och för sig en betänklig sak. Värre är, att denna oklarhet synes hava lett till ett direkt tankefel i förf:s teori. Förf. förmenar, såsom vi av den ovanstående redogörelsen sett, att den omständigheten att jordbrukarna i betalning för en rik skörd få in ett jämförelsevis stort penningkapital, vilket insattes i bankerna (»det i bankerna representerade sparkapitalet») såsom en anledning till en sänkning av bankräntan. Han förbiser därvid, att detta penningkapital måste komma någonstädes ifrån, och glömmar, att köparna av spannmålen tydligen för att framskaffa penningarna, ceteris paribus, måste anlita bankerna till minst det belopp, som sedermera av jordbrukarna insattes i bankerna. En rik skörd kan således icke skapa någon riklig penningtillgång i bankerna. Tvärt om är det högst sannolikt, att en sådan skörd medför en tendens till knappare penningmarknad, eftersom en rik skörd under förutsättning att den har ett högt penningvärde för sin omsättning bör kräva en jämförelsevis stor penningstock.

Samma tankefel torde förf. sedermera begå, då han vill förklara övergången från uppsving till depression. Han lägger därvid (se t. ex. sid. 120) mycket stor vikt vid det agrara sparkapitalets tillvaro såsom bas för bankernas utlåning och ser i det svaga utbudet av dylikt sparkapital en av anledningarna till penningknappheten vid krisen. Förhållandet är det rakt motsatta. En svag (mindre värdefull) skörd kräver i och för sig mindre och ej mera omsättningsmedel och tenderar således i och för sig att minska och ej att öka kreditspänningen.

De ovannämnda grundfelen i förf:s teori hava åtminstone efter anmälarens uppfattning på ett ofördelaktigt sätt påverkat största delen av förf:s framställning. Detta hindrar emellertid ej, att förf. i realiteten kan hava rätt i sin mening att skördarna utöva ett ganska stort inflytande på konjunkturvägen, större än nationalekonomerna i regel hava velat medgiva. Teoretiskt kan detta förklaras blott med användande av det ena ledet i förf:s teori eller genom påpekandet att en rik skörd (eller helst flera rika skördar) som väsentligt höja jordbrukarnas ekonomiska ställning, böra hava den verkan att tillfälligtvis öka efterfrågan på industriprodukter. Mera behöves helt visst vid vissa tillfällen ej för att sätta den industriella konjunkturvägen i rörelse, en rörelse, som sedan automatiskt förstärkes på grund av de latenta krafterna i den kapitalistiska produktionsprocessen. Från detta medgivande

åt förf. är det emellertid långt till ett godkännande av förf:s sats att den industriella vågrörelsen icke kan med avseende å sina primära orsaker förklaras ur industrien och kapitalismen.

Förf. har nog också rätt i sin åsikt att en svag skörd å en tidpunkt, då högkonjunkturen närmar sig toppen, lätt nog leder till krisen, liksom att en god skörd kan fördröja omslaget. Detta har många gånger påpekats av teoretikerna och praktiska finansmän. Såsom stöd för sin åsikt kunde förf. ock hava omnämmt, att kriserna oftast inträffat på hösten efter en svag skörd på norra halvklotet.

Att granska och uttala sig om beviskraften hos de statistiska tablåer och kurvor, varmed arbetet är utrustat, skulle föra alltför långt. För förf:s åsikt torde särskilt tala tablån å sid. 134 och 135, däri det visas, såväl att åtminstone sedan år 1881 en kvantitativ rik skörd också betyder en värdefull skörd, i pengar räknat, som att de årliga variationerna i skördarnas värde både absolut och relativt sett äro så stora, att de måste vara i stånd att öva ett rätt betydande inflytande på världskonjunkturen. Variationer på ända till 30 % från ett år till ett annat i världsskördens (vete, korn, råg, majs och havre) värde och absoluta värdeskillnader om mer än 6 millarder kr. kunna svårligen anses betydelslösa.

Frapport är också sammanställningen å sid. 57, därav det synes framgå att uppsvingsperioderna i regel utmärkas av betydligt rikare skördar än nedgångsperioderna. Fakta, som rätt starkt tala emot förf:s åsikter, finnas emellertid även och förf:s förklaringar och försök att bringa dessa fakta i överensstämmelse med hans teori verka ej alltid övertygande. Alltför lätt synes han t. ex. glida över Minnie Throop Englands iakttagelse med stöd av amerikanska siffror att vid uppsving varugrupperna livsmedel och kläder stiga i pris före kapitalvarorna. (Sid. 36).

M. B. Hamilton.

K. J. EKMAN: *Klasser och partier i Sverige. Jämte några ord om Förstakammarproblemet*. P. Palmquists A. B., Stockholm 1917. 300 s.

H. J. HARALDS: »Nyorientering». *Riktlinjer för en representationsreform*. A. Bonniers förlag, 1917. 116 s.

Diskussionen om vår Första kammars vara eller icke vara, sammansättning och eventuella ombildning är sedan en tid i full gång i dagspressen av olika partifärg. Bland mera vägande och vederhäftiga inlägg märkas, förutom artiklar av professor REUTERSKIÖLD och docenten REXIUS i resp. Statsvetenskaplig tidskrift och Svensk tidskrift 1917, främst ovan anförda litteratur. Redan 1906 har frågan berörts från väsentligen samma förutsättningar i denna

tidskrift av P. FAHLBECK. I rent objektivt vetenskapligt syftemål behandlar KJELLÉN förslagen till vårt tvåkammerssystems nydaning alltsedan grundläggningen i sin idérika systematiserande historik »Rösträttsfrågan 1869—1909. Ett bidrag till den svenska statsförfattningens historia», Hugo Gebers förlag, 1915. En modern statsvetenskaplig behandling har på senaste tid kommit Förstakammarproblemet i sin helhet till del genom professor S. WALLENGRENS arbeten. Böckerna »Valrättsproblem. Studier på grundval av den politiska valreformen i Österrike 1907», Lund 1915, »Tväkammerssystemet i belysning av den danska författningsrevisionen 1912—15», ib. 1915, samt »Förstakammarfrågan inför svenska riksdagen efter 1866», ib. 1916, lämna ingående analyser av de mångfaldiga motiveringarna och förslagen till en övre kammare under ifrågavarande tidsperioder. Wallengrens sällsynt lättflytande och åskådliga framställning syftar särskilt till att sammanfatta och gruppera de författningpolitiska åskådningarna i deras olika brytningar. Med skarp blick urskiljer W. de ledande idéerna eller ansatserna därtill samt avgränsar och sammanför dem gentemot varandra; dymedelst bjuda hans arbeten en ypperlig vägledning genom Förstakammarproblemet till synes förvirrande tankelabyrinth, som dock under systematikerns händer framvisar i stort sett samma typiska drag hos skilda folk och i skilda tider. W. har ännu icke själv intagit någon utpräglad ståndpunkt. Hans sympatier peka emellertid otvivelaktigt hän mot vänsterprogrammen i Förstakammarfrågan.

* * *

Hovrättsrådet Ekman giver i sin bok främst en översikt av det svenska stånd- och klassamhällets utveckling samt våra politiska partier under 1800-talet fram till senaste tid. De politiska partierna framväxa med en viss naturnödvändighet, påpekar förf., inom varje sundt samhällsliv och utgöra i och för sig intet ondt. Förf. indelar dem i personliga partibildningar — samling kring en enstaka framträdande politisk personlighet — åsiktspartier, grundade på skiljaktigheter i temperament, religiös eller allmän världsåskådning eller på olika nationalekonomiska uppfattningar, samt intressepartier. Intressepartierna, bildade kring ekonomiska och sociala önskemål, äro otvivelaktigt de mäktigaste och mest målmedvetna. Hit höra klart och tydligt det nuvarande socialdemokratiska partiet, det gamla lantmannapartiet samt främst de forna riksständerna.

Efter en skildring av de fyra gamla stånden redogör förf. för det moderna klassamhället, förnämligast efter P. Fahlbecks »Stånd och klasser», 1892, och Thörnbergs här förut anmälda »Samhällsklasser och potitiska partier i Sverige», 1917. E. godkänner dock icke dessa förf:s indelning av det nutida svenska samhället i en underklass, en medelklass och en överklass. Dessa

blott genom olika förmögenhet åtskilda klasser äro baserade på en alltför godtycklig grundval, penningen, och dessutom alltför obestämda och skiftande för att kunna uppbära det ständigt stegrade kulturarbetet. Detta vidmakthålles genom social arbetsfördelning. Stånden hade sina stora, i samhällets behov grundade arbetsuppgifter. Det moderna samhället kräver oavvisligen klassbildning efter arbetsfördelningens lag, och en dylik skönjer förf. redan.

Våra verkliga klasser äro sålunda: arbetarklassen i stad och på land; industri- eller företagareklassen, som innehar ledningen av allt produktivt arbete utom vad beträffar jordbruket; den självständiga jordbrukarklassen, vartill ej räknas torparna, samt tjänstemannaklassen, omfattande såväl civila, militära, kommunala och privatföretags tjänstemän som bildningens representanter från folkskolläroarna uppåt. I dessa fyra stora folkgrupper, ståndsamhällets arvtagare, ser förf. den nya tidens arbetsorganisation, och på dem måste, anser han, representationen, enkannerligen en livskraftig F. K., byggas.

Genom 1909 års grundlagsändringar bröts de Geers på förmögenheten byggda representation. Arbetarklassen, den först organiserade av de fyra, har fått ett inflytande i riksdagen, som, med den 40-gradiga skalans slopande i sikte, hotar de övriga klassernas bestånd. Det fordras en jämvikt samhällsklasserna emellan likaväl som mellan statsorganen. Med kommunalstreckens borttagande är emellertid grunden för en självständig F. K. borttryckt och därmed även jämvikten rubbad i riksdagen och i sista hand i statsstyrelsen överhuvud. En stark och självständig F. K. utgör en av grundpelarna i vårt nuvarande statsskick. För att efter den 40-gradigas slopande kunna fylla sin uppgift som jämbördig motvikt mot den folkvalda A. K., bör, anser förf., F. K. bildas genom representanter, utsedda till lika antal från var och en av de fyra folkklasserna. Härvidlag kunde senatorerna från »tjänstemännens och de bildades klass» utses av Kungl. Maj:t eller av universitet, vissa ämbetsverk etc., medan de övriga tre klasserna finge välja exempelvis genom elektor, utsedda genom allmänna val i stora valkretsar, omfattande hela riket, eller genom korporationer ss. fackförbunden, handelskammare o. s. v. Särskilda valrätts- och valbarhetskvalifikationer, funktionstider o. d., garanterande »en mera allsidig och mognad uppfattning av samhällsspörsmålen» borde föreskrivas, dock aldrig fotade på olikhet i förmögenhetsställning. Genom dylika anordningar komme F. K. att utgå från hela folket likaväl som medkammaren, något som torde i väsenlig grad stärka dess ställning i det allmänna medvetandet. En samhällsklassernas jämnstarka representation i F. K. skulle förhindra förtryck från en enda klass å de andra och finge otvivelaktigt till följd ett främjande av riksintressena på bekostnad av de nu i partiprogrammen, särskilt hos arbetarpartiet, dominerande klassynpunkterna.

Förf. går som synes från skildringen av stånd och klasser över till positiva förslag angående F. K:s ombildning. Framställningen erbjuder stort intresse, om ock enstaka inkast kunna göras. Så förefaller E:s »tjänstemännens och de bildades klass» skäligen heterogen. Den inre samhörighetsandan mellan å ena sidan folkskollärarkåren och tjänstemännen i något privatföretag och å den andra universitetslärarne och statens högre ämbetsmän torde mera vara att skriva på fri konstruktion än faktisk förefinlighet. Vidare förefaller förf:s tro på gagnet av samhällsklassernas strider såsom mera främjande riksintresset, än de nuvarande mellan höger och vänster, väl optimistisk. De upprivande flersekelånga ståndsfejdena mana ej till efterföljd. I ett som allt skänker emellertid klasser och partier i Sverige en god orientering över de sociala spörsmål, som behandlas, och lämnar därjämte väckande uppslag i författningsfrågan, väl värda att taga vara på.

* * *

Doktor Haralds lilla skrift utvecklar med journalistisk verve intresserepresentationens företräden och berättigande i Sverige. Högern får ej i tider, som nu stunda, intaga en non possumus-ståndpunkt. Det behövs ett genömtänkt, på riktig teoretisk insikt vilande, förslag till ombildning av i främsta rummet F. K. Förf. betecknar tvåkammerssystemets införande 1866 som ett misstag, föranlett av de då aktuella anglosachsiska förebilderna. De fyra stånden, utvidgade och omgestaltade, hade bäst motsvarat samhällets naturliga behov.

I och med A. K:s omläggning på de allmänna valens grund 1909 har en enda klass, arbetarklassen, fått en för riket och folket i övrigt ödesdiger betydelse inom representationen. Mot de allmänna valens A. K. måste ställas en fullt likvärdig F. K. Denna kan då ej få grundas på fyrkskalans ohållbara indelning av medborgarne efter penningen. Statens sociala element, klasserna, böra i F. K. erhålla en inbördes jämnstark representation. Genom att på dylikt sätt giva klasserna en rättsligt erkänd karaktär med representation i F. K. måste denna vinna i styrka samt striderna samfundsgrupperna emellan undvikas.

Förf:s syn på klassrepresentationens praktiska utförbarhet är mycket ljus. Han urskiljer sex stora befolkningsgrupper. Landtmännanärningar och stadsmännanärningar uppdelas vardera i en företagare- och en de anställdas klass; kommer så härtil den andliga odlingens utövare, varunder sammanfattas alla utexaminerade från å ena sidan universitet och högskolor och å den andra elementarläroverk och seminarier. Det sistnämnda sjätte »ståndet» tänkes omfatta alla dem, som avlagt realskoleexamen — ett något svagt föreningsband, synes det, för att konstituera ett stånd! Varje stånd väljer en sjättedel av F. K. Valkorporationer äro universitet, handelskamrar, hushållningssällskap och fack

föreningar. Själva valsättet, varvid två »stånd» komma att sakna valkorporationer, är ej närmare utredt.

Hand i hand med F. K:s nydaning borde även gå A. K:s i så måtto, att dess medlemsantal delades upp i två hälfter, landtrepresentanter för de agrariska och stadsrepresentanter för de merkantilt-industriella intressena, de senare naturligtvis valda även från landsbygden inom där befintliga stadsnäringsyrken. (Kjelléns »Mossebolinje» från 1906.) Genom att på dylikt sätt samla landets alla yrken och intressen, jämt avvägda mot varandra, bleve riksdagen en verklig socialrepresentation, väl skickad att upptaga samarbetet med regeringen, statsintressets bärare.

Förf. skisserar vidare det kommunala rösträttsproblemet i analogi med det politiska. Slutligen riktar han även »ett uppriktigt ord till samhällsbevarande kvinnor». Likasom värnplikten så faller även den politiska rösträtten utanför kvinnans naturliga verksamhetsområde. »Staten kan icke vara betjänt med att premiära en utveckling, som förvandlar mödrar och hustrur till könlösa arbetsbin.»

De båda förf.'s här skärskådade program överensstämman med Reuterskiölds och Rexius' ovan angivna förslag från 1917 till F. K:s ombildning däri, att de grunda denna på klass- och intresseval. I F. K. böra alla sociala grupper, allt efter sin vikt för det hela, företrädas. F. K. skall utgöra ett skydd för samhällets värdefulla minoriteter är grundtanken, som helt sammanfaller med högerns allmänna ståndpunkt vid rösträttsreformen 1907. Härmed har F. K:s uppgift utvidgats utöver vad som närmast avsågs vid det nya representationsskicket införande. De Geer åsyftade främst en sorts abstrakt jämvikt inom representationen. Kamrarnes i alla frågor »lika behörighet och myndighet» var en konsekvens av den hela författningen behärskande maktfördelningsprincipen. F. K. skulle verka modererande, återhållande på den »folkliga» A. K. Detta är, för att använda Wallengrens terminologi i hans o. a. a. Förstakammarfrågan inför svenska riksdagen, en »psykologisk» jämvikt. Den »sociala» jämvikten, balansen mellan samhällsklasserna, hade de Geer föga i tankarne vid skapandet av sin F. K.

F. K:s uppgift att upprätthålla den sociala jämvikten inom samhället intar i den moderna högerteorien åter en framträdande plats vid sidan av kammarens modererande funktion. Det är händelsernas egen utveckling, som här avspeglar sig. De Geers gammalliberala medelklass som utövere av de politiska rättigheterna har sprängts sönder av den uppmarscherande arbetarklassen. Demokratien kräver emellertid motvikter för att ej urarta och förkväva samhällets kvantitativt underlägsna men kvalitativt omistliga lager. Att spela ut de Geer mot denna högeråskådning om de högre minoriteternas skydd i och genom F. K. är förfelat. De Geer vill ytterst genom sin reform stärka det konstitutionella jämviktssystem, som fått gestalt i 1809 års R. F.

Sammalunda den nuvarande högeropinionen. Även nu, ja än mer nu, framstår en med den nedre jämbördig övre kammare som ett värn för statsskicket i sin helhet. Sättet för denna övre kammares bildande är i och för sig av underordnad vikt, närmast ett valtekniskt problem, som kan kräva olika lösning alltefter ändrade tidslägen. Huvudsaken är en stark och självständig F. K. till bålverk för konungamakten och den verkliga folkfriheten gentemot en »folkvald» A. K:s landsväldiga allenahärskarsträvanden.

E. F.

Till red. insända skrifter:

- Bostadskommissionens utredningar.* VIII. Byggnadsborgenärernas rättsliga ställning i Sverige och utlandet. Redogörelse utarbetad på kommissionens uppdrag av A. V. LUNDSTEDT. Sthlm 1917.
- Det Nya Sverige*, utg. av ADRIAN MOLIN. Årg. 11. H. 8. Årg. 12. H. 1. Sthlm 1917 o. 1918.
- Försäkringsföreningens Tidskrift.* 1917. H. 3—6. Sthlm 1917.
- Historisk Tidskrift*, utg. av Svenska Historiska Föreningen gnm TORVALD HÖJER. Årg. 37. H. 3. Sthlm 1917.
- Industria.* Svenska arbetsgifyareföreningens Tidning. Red. AXEL BRUNIUS. Årg. XIII. N:o 24—26. Årg. XIV. N:o 1. Sthlm 1917 o. 1918.
- Kommerstiella Meddelanden*, utg. av Kungl. Kommerskollegium. Årg. 4. N:o 22—24. Årg. 5. N:o 1. Sthlm 1917 o. 1918.
- K. Socialstyrelsen.* Statens förlikningsmäns för medling i arbetstvister verksamhet under år 1916. Sthlm 1918.
- Meddelanden från Handelskammaren i Gefle.* 1917. H. 3. Gefle 1917.
- Mercator.* Tidskrift för Finlands näringslif. Årg. XII. N:o 48—52. Årg. XIII. N:o 1—3. Hfors 1917 o. 1918.
- Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri*, utg. av Letterstedtska Föreningen. Red. OSCAR MONTELIUS. 1917. H. 7. Sthlm 1917.
- Protokoll vid det Skandinaviska Handelsmötet i Stockholm den 14 och 15 september 1917.* Sthlm 1917.
- Skogen.* Populär tidskrift, utg. av Svenska Skogsvårdsföreningen. Årg. 4. H. 12. Årg. 5. H. 1. Sthlm 1917 o. 1918.
- Skogsvårdsföreningens tidskrift.* Årg. 15. H. 10—12. Sthlm 1917.
- Social Tidskrift.* Årg. XVII. H. 10. Sthlm 1917.
- Sociala meddelanden*, utg. av K. Socialstyrelsen. 1917. H. 11. Sthlm 1917.
- Statistisk månadsskrift*, utg. av Stockholms stads Statistiska kontor. Årg. XII. H. 10—11. Sthlm 1917 o. 1918.
- Svensk Juristtidning.* 1917. H. 6. Sthlm 1917.
- Svensk Tidskrift*, utg. af ELI F. HECKSCHER och GÖSTA BAGGE. Årg. VII. H. 8. Årg. VIII. H. 1. Sthlm 1917 o. 1918.
- Sveriges officiella statistik.* Bergshantering år 1916. Av Kommerskollegium. — Handel år 1915. Av Kommerskollegium. — Riksförsäkringsanstalten år 1916. — Svensk hemindustri. I—II. Av K. Socialstyrelsen. — Sveriges bergshantering år 1913. Specialundersökning av Kommerskollegium. Sthlm 1917 o. 1918.
- Tidsskrift for Retsvidenskab*, utg. af Bestyrelsen for den Stang'ske Stiftelse i Christiania. Aarg. 30. H. 4. Kria 1917.
- KEILHAU, WILHELM, Grundrænte-Læren. Aschehoug & C:o. Kria 1917.
- LANGE, CHR. L., Centralorganisationen för varaktig fred. Dess arbete och hittillsvarande resultat. (Svenska Fredsförbundets Skriftserie XXI—XXII.) Lund 1917.
- NAUMANN, FRIEDRICH, Mellaneuropa. Med förord av Fil. D:r KARL HILDEBRAND. J. A. Lindblads Förlag. Uppsala 1917.
- STAËL VON HOLSTEIN, LAGE, Ett enigt Norden. Uppsala 1918.

Innehåll:

- Pontus Fahlbeck, Finland och Ålandsfrågan.
Nore Tenow, Det proportionella valsystemet och dess behov av reformering.
Uno Landén, Den kommunala skattereformen. Enligt senast avgivna förslag.
Litteratur.

Brand- och Lif-
försäkringsaktiebolaget

SKÅNE

Malmö

Samtliga fonder $\frac{1}{1}$, 1918

c:a 40,000,000 kr.,

däraf garantifondsförbindelser 10,200,000 kr.

**Brandförsäkringar,
Liv-, Livränte- och Pensions-**

m. fl. försäkringar meddelas genom bolagets huvudkontor i Malmö
och genom dess agenter å alla större platser i Sverige.

**Inbrotts-, Resgods-, Vattenskade-,
Glas- och Garanti-**

försäkringar meddelas av

Försäkringsaktiebolaget

MALMÖ

genom bolaget Skånes agenter.